

Julkaisu perustuu haastatteluihin, jotka on tehty kesä-syyskuussa 2013.

Julkaisija: Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy

Kuvitus:

ANSSI RAUHALA (s. 10–11, 18, 35, 47, 52–53, 60–61) | **JOONAS LEHTIMÄKI** (s. 6, 17, 23, 26, 30, 48)

Graafinen suunnittelu, taitto ja kansi:

PEKKA KAIKKONEN | Lasipalatsin Mediakeskus Oy

Kannen kuva:

JOONAS LEHTIMÄKI

Takakannen teksti:

KATRI LEPPISAARI

ISBN 978-952-480-317-5

Painopaikka: Paintek, Helsinki 2013

TUIKE LEHKO

Taidetta tunteen ruoksi

– Tarinoita taiteen ja vanhustyön kohtaamisista

1

Hankkeen tausta

- 8 Marianna Kajantie: Taide kuuluu elämän ehtopuolellekin
12 Mikä Osaattori?

2

Neljän kaupungin kokemukset

- 20 Helsingissä kulttuurinen vanhustyö yhdistää kaksi virastoa
24 Lämpimiä kohtaamisia Lahdessa
28 Jyväskylässä piirrettiin suuri kuva
32 Turussa heräsi tärkeitä kysymyksiä

3

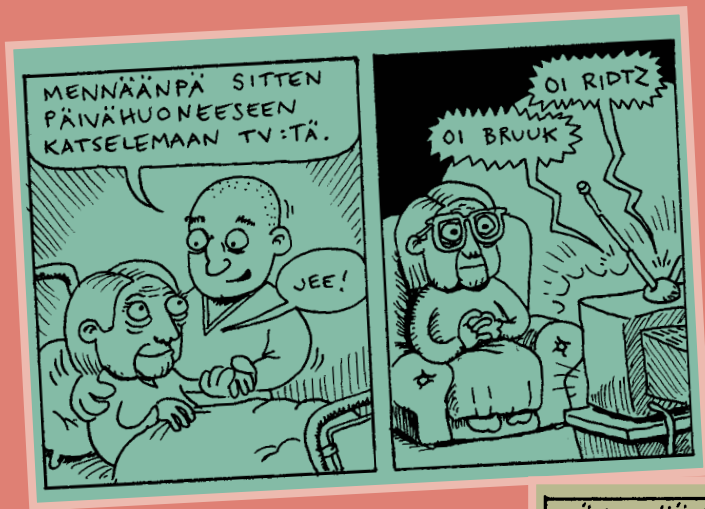
Uutta sisältöä vanhustyöhön: Taidetta peliin

- 38 Kohtaamisia taidekuvan äärellä
42 Taiteen voimaa Kustaankartanossa

4

Taiteilijat uudella näyttämöllä

- 50 Korvarunoja ja runomuotokuvia
54 Kokemuksia taiteilijalta toiselle
58 Riemua ja riskejä – Taiteilija astuu osastolle
62 Taiteilija hoitajana, hoitaja taiteilijana

1

Hankkeen tausta

”Kun elokuva itkettää tai maalaus pysäyttää, se on elämys, jonka pitäisi kuulua kaikille. On väärin, että taide leikautuu pois elämän ehtoapuolella.”

— MARIANNA KAJANTIE,
Helsingin kulttuurikeskuksen kulttuuripolitiikan osaston
osastopäällikkö 2002–2012

”Taide kuuluu elämän ehtoapuolellekin”

Marianna Kajantie oli Helsingin kulttuurikeskuksen kulttuuripolitiikan osaston osastopäällikkö 2002–2012. Kajantien pysyvä kiinnostus taiteen mahdollisuuksia kohtaan syntyi jo 1970-luvulla, jolloin Helsingin juhlaviikkojen työntekijänä hänen tehtävänsä oli viedä taidetta sinne, missä sitä ei ole. Lasten juhlaviikkojen tuottaminen vei taidekasvatuksen maailmaan ja myöhemmin lasten ja nuorten taidekeskuksen Annantalon johtajaksi.

”OLEN JOUTUNUT LÄHIPIIRISSÄNI tutustumaan useaan Helsingin vanhusyksikköön ja huomannut, kuinka kipeästi siellä tarvittaisiin muutoksia. Päivien huippuhetkiä on kaksi. Ensimmäinen on se, kun liikuntakykyiset siirretään päivähuoneeseen katsomaan televisiota. Toinen on siirto takaisin sänkyyn radiota kuuntelemaan. Asukkaille taa-

taan ruokaa, lääkkeitä ja sänky, mutta riittääkö se meidän mielestämme takaamaan hyvinvoinnin?

Useimmiten vanhusyksiköiden päivähuoneisiin mahtuu vain mahdottoman pitkä pöytä, tilaa dominoiva televisio ja isoja tuoleja. Pelkkä televisio ei riitä korvaamaan toisten läsnäoloa ja vuorovaikutusta. Koska vanhukset harvoin juttelevat keskenään, tarvitaan osastoille ulkopuo-

lisiä, jotka virittävät keskustelua. Taide voi olla tämä ulkopuolinen tekijä.

Kun elokuva itkettää tai maalaus pysäyttää, se on elämys, jonka pitäisi kuulua kaikille. On väärin, jos taide leikautuu pois elämän ehtoapuolella.

Vaaditaan paljon työtä, jotta erityisesti yksiköissä asuvilla vanhuksilla olisi mahdollisuus päästä taiteen äärelle. Siksi luotiin Osaattori-hanke. Pelkkä ajatus muutoksesta ei kuitenkaan riitä, vaan jokainen hanke vaatii innostuneita ihmisiä. Onneksi Osaattoriin löytyi sellaisia.

Osaattori – eräänlainen etsintäpartio

Vanhusten taidepalveluiden kehittäminen muistuttaa paljon lasten taidekasvatuksen kehittelytyötä 1970-luvulla. Taidekasvatuksen kehittäminen oli pioneerityötä, jossa itse asiassa suurin tehtävä oli perustella, miksi taidetta pitäisi ylipäättään erikseen tehdä lapsille. Nykyään taidekasvatus on jo vakiinnuttanut asemansa yhteiskunnassa. Voisiko kulttuurinen vanhustyö kehittyä samalla tavalla?

Kulttuurisen vanhustyön pitkän tähtäimen tavoite on sama kuin taidekasvatuksessa aikoinaan: Se pitää saada korkeakoulujen opetussuunnitelmiin ja vanhustyön ammattilaisten täydennyskoulutuksiin. Ainoastaan näin toiminta voi vakiinnuttaa paikkansa yhteiskunnan rakenteis-

sa eikä jää riippuvaiseksi yksittäisistä hankkeista. Tämä ei tarkoita, että jokaisen hoitajan pitäisi laulaa ja tanssia, tai että jokaisen taiteilijan kuuluu työskennellä myös vanhustyön yksiköissä. Mutta edes mahdollisuus tähän tulisi tarjota taiteen ja hoivan ammattilaisille.

Osaattori-hankkeessa on kehitelty kulttuurisen vanhustyön raameja. Olemme etsineet mallia siihen, miten taiteilija voisi toteuttaa teoksensa rajatussa ajassa ja tilassa. Loisteputkivalossa kylpevä päivähuone on aivan eri näytämä kuin pimeä teatterisali. Yksittäisten taiteilijoiden kertavierailut eivät kuitenkaan riitä, vaan on tärkeää kehittää muutaman esityksen sarjoja, joissa sekä taiteilijat että heidän yleisönsä oppivat uutta.

Kaiken a ja o on taiteilijan oma halu tähän työhön. Tarve viedä omaa taidettaan vanhusyksikköihin on asia, jota emme voi opettaa Osaattorin koulutuksissa. Siksi hankkeeseen on valittu vain niitä taiteilijoita, joilla on motivaatio tähän.

Kulttuurisessa vanhustyössä hoitohenkilökunnan rooli on avainasemassa. Jos taide ei kosketa vanhustyöntekijöitä, kitarataiteilija saattaa joutua esiintymään imurin säestyksellä, ja lounas tarjoillaan kesken esityksen. Uskon kuitenkin, että hoitohenkilökunta voi saada taiteesta paljon irti ja se toisi uutta sisältöä heidänkin työrutiineihinsa. Hoivayhteisöissä on myös totuteltava taiteen yllätykselli-

seen luonteeseen. Taiteilija tuo aina vanhuksille ja hoitohenkilökunnalle jotakin, mitä nämä eivät edes tienneet tarvitsevansa.

Osaattori on ollut tehokas etsintäpartio. Nyt hankkeen lopussa tuntuu, että etsivä on löytänyt ja suuri työ voi alkaa. Nyt tiedämme mitä pitää tehdä. Osaattori on kuitenkin vasta avaus – kulttuurisen vanhustyön edistäminen vaatii jatkuvuutta. Se ei saa jäädä pelkkien juhlapuheiden korulauseiksi.” ©

Mikä Osaattori?

Oivallukset Osaattorin takana

HELSINGIN KULTTUURIKESKUS teetti vuosien 2009–2010 aikana taidetta ja vanhustyötä koskevan selvityksen Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunnalle. Sitä varten haastateltiin yli puolet kaupungin vanhuspalveluyksiköstä sekä yksittäisiä taiteilijoita, taideorganisaatioita, -yhdistyksiä ja -kouluja. Toteutuksesta vastasi pääosin kulttuurisuunnittelija Jenni Varho. Hänellä oli edessään laaja työrupeama, sillä Helsingin kulttuurikeskus ja nykyinen sosiaali- ja terveysvirasto eivät olleet tätä ennen tehneet juurikaan yhteistyötä.

Taidetta ikä kaikki -selvityksen myötä kävi yhä ilmeisemmäksi, että kulttuurisen vanhustyön edistämiseksi tarvitaan ennen kaikkea taidealan ammattilaisten, vanhus-

työn ammattilaisten ja virastojen välistä vuorovaikutusta. Selvityksen myötä karttuneen verkoston vahvistamiseksi alettiin suunnitella uutta hanketta.

Varho kertoo, kuinka hänen silloinen pomonsa Marianna Kajantie rohkaisi häntä hankesuunnitelman laatimiseen: ”Kun viimeistelin selvitystäni, Marianna totesi, että meillä olisi kaksi viikkoa aikaa kirjoittaa EU-hankerahakemus. Nyt ei saisi jäädä odottamaan, että asioita tapahtuu sitten joskus.”

”Onneksi Marianna tunsu Lasipalatsin Mediakeskudessa työskentelevän Raisa Niemen, joka oli kirjoittanut useita hankehakemuksia menestyksekkäästi. Yhdistimme Raisan kanssa voimamme ja osaamisemme, ja siitä syntyi

Osaattori”, Varho kertoo Osaattorin historiaa.

Osaattori sai ESR-rahoituksen, jonka turvin hankkeessa pystyttiin yhdistämään neljä sekä taiteen että hoivatyön näkökulmasta keskeistä osa-aluetta: taiteilijoiden täydennyskoulutus, vanhustyön ammattilaisten täydennyskoulutus luovien menetelmien käytöstä, ammattitaiteilijoiden työskentelyn pilotointi vanhuspalveluyksiköissä sekä neljän eri kaupungin välinen yhteistyö.

Verkostojen synty

Osaattori-hanketta hallinnoi Helsingin kaupungin tytäryhtiö Lasipalatsin Mediakeskus Oy ja sen projektipäällikkönä toimi Sanna Juvonen. Lasipalatsin edustajana hän organisoi hanketta, loi sen suuntaviivoja ja toimi yhteyshenkilönä Osaattorin neljän osatoteuttajakaupungin, Helsingin, Lahden, Jyväskylän ja Turun, välillä.

Hankkeen tavoitteena oli, että kaikkiin kaupunkeihin syntyisi toimivat verkostot kulttuuri- ja sosiaali- ja terveyssektorin välille. Jokaisella kaupungilla oli oma suunnittelija, joka toimi yhteyshenkilönä paikallisten taidealan- ja vanhustyön ammattilaisten välillä. Hankkeeseen valittiin mukaan sellaisia kaupunkia, joissa oli tehty jo jonkin verran kulttuurista vanhustyötä. Pian kuitenkin huomattiin, että kokemuksen määrä vaihteli paljon; esimerkiksi Lah-

desa kahden viraston välinen yhteistyö aloitettiin miltei tyhjästä.

Juvosen mukaan hankesuunnittelijoiden kiinnostus kulttuurista vanhustyötä kohtaan vaikutti siihen, millaiseksi toiminta kaupungeissa muotoutui: ”Olen ollut iloinen siitä, että Osaattorin tekijöiksi eri kaupunkeihin valikoitui henkilöitä jotka ovat innoissaan tästä työstä. Ilman intoa meidän tuloksiamme ei olisi. Saavutuksemme ovat mahtavia; projektissa tehtiin laadukasta taidetta julkisella rahalla.”

Koulutusta taiteilijoille

Osaattorissa järjestettiin *Taiteilijana vanhustyössä* -koulutuksia ammattitaiteilijoille. Koulutustapaamisissa eri alojen taiteilijat pohtivat, mitä täytyy tietää, kun vie omaa taidettaan vanhustyön yksikköön. ”Halusimme alleviivata taiteilijoille nöyrää mutta itsevarmaa asennetta. Taiteilijoiden tulee ymmärtää hoitajien työn arvo, mutta myös vaatia itselleen riittävät olosuhteet. Yksinkertaisesti esimerkiksi niin, että musiikkiesityksen aikana televisio ei voi pauhata nurkassa”, Juvonen summaa.

Osaattorin koulutuksissa perehdyttiin myös taiteilijan mahdollisuuksiin toimia yrittäjänä. Yleisemmin puhuttiin yrittäjämäisestä toiminnasta, mikä tarkoittaa sitä, että

työllistyäkseen taiteilijan täytyy osata markkinoida omaa työtään, huomioida yleisönsä ja suunnitella esityksensä tai työtapsansa sen mukaan. Lisäksi taiteellisen työn hinta on osattava määrittää.

Taiteilijat valittiin koulutuksiin hakemuksen ja motivaatiokirjeen perusteella. Juvonen ilahtui huomattessaan, kuinka moni taiteilija oli kiinnostunut perehtymään oman alansa mahdollisuuksiin aivan uusissa yhteyksissä.

Koulutusta vanhustyön ammattilaisille

Osaattorin järjestämässä Vanhustyön ammattilaisten koulutuksissa hoitoalan ammattilaiset saivat kokemuksellisia esimerkkejä siitä, miten taidetta voisi hyödyntää vanhustyön arjessa. Taidetoiminnan ja taidelähtöisten menetelmien käytön yleistymisen riippuu vanhustyön ammattilaisten asenteesta. ”Hankkeen tavoitteena oli vahvistaa käsitystä vanhustyöstä muunakin kuin pesemisenä, lääkitsemisenä ja ruokkimisena”, Juvonen selittää.

Koulutuksissa perehdyttiin esimerkiksi taidekuviin käyttöön, draamaan, tanssilliseen ilmaisuun ja musiikkiin. Tapaamiskerroilla keskusteltiin taiteen merkityksestä teosten ja harjoitteiden pohjalta. Koulutuksesta saattoi hakea myös intoa ja uusia näkökulmia omaan työhön; yhdessä laulaminen tai taidekuvan katsominen rikastuttaa

Taiteilijana vanhustyössä -koulutus

- Täydennyskoulutus ammattitaiteilijoille, 10–15 osallistujaa valittiin motivaation perusteella
- Koulutusteemat: taiteen vieminen vanhustalveluyksikköön, yleisökontakti ikäihmisten kanssa, taiteen tuotteistaminen ja yrittäjämäinen toiminta
- Koulutuksen kesto oli 4–5 viikkoa luentojärjestelyistä riippuen
- 10 tapaamiskertaa koostuivat luennoista, keskusteluista, työpajoista ja omatoimisesta ryhmätyöskentelystä
- Kouluttajina oli taiteilijoita ja luovan alan ammattilaisia sekä yrityselämän edustajia
- Opetusmenetelmät olivat valmentavia ja osallistavia
- Koulutuksen tavoitteet: taiteilijat oppisivat huomiomaan kohderyhmänsä markkinoidessaan työtään, hinnoittelemaan osaamisensa, soveltamaan vanhustyön yksiköitä esiintymistiloina ja huolehtimaan työhyvinvoinnistaan uudessa ympäristössä. Opittuja markkinointi- ja hinnoittelutaitoja voisi hyödyntää myöhemmin esimerkiksi avustushakemusten laatimisessa
- Koulutuksia järjestettiin seitsemän: Helsingissä 2, Lahdessa 2, Jyväskylässä 2 ja Turussa 1

Vanhustyön ammattilaisten koulutus

- Täydennyskoulutus vanhustyön asiantuntijoille
- Koulutuksessa annettiin ideoita siitä, millä tavoin taidetta voisi käyttää rikastuttamaan vanhustyötä: taide voi parantaa myös omaa työhyvinvointia ja työyhteisön ilmapiiriä
- Kesto oli viisi kolmen tunnin koulutuskertaa
- Ryhmäkoko oli n. 10 vanhustyön ammattilaista
- Kouluttajina oli kokeneita taidealan ammattilaisia
- Osallistuminen ei vaatinut aiempaa taideharrastuneisuutta
- Koulutus tarjosi omakohtaisia kokemuksia taiteen merkityksistä ja vaikutuksista
- Koulutusmenetelmiä olivat mm. taidekuvat, draama, musiikki ja tanssi
- Osallistujille annettiin pieniä ”kotitehtäviä” suoritettavaksi työn lomassa ja niistä saatuja kokemuksia purettiin tapaamisissa
- Koulutusten oppeja saattoi hyödyntää oman arjen lähtökohdista: taiteen ja kulttuurin soveltamiseen ei ole yhtä oikeaa tapaa

parhaimmillaan sekä työntekijän että asukkaana arkea. Juvonen kuitenkin painottaa, että Osaattori ei halunnut yksipuolisesti määritellä oikeaa ja väärää tapaa toimia. Kaikki hankkeen koulutukset suunniteltiin ja sovittiin yhdessä sosiaali- ja terveystalouden kanssa, ja henkilökunta sai itse valita annetuista vaihtoehdoista omaan koulutukseensa sopivan taiteenlajin.

Tärkeät taidepilotit

Osaattorin tunnuslauseeksi vakiintui ”Taidetta vanhuk-sille, töitä taiteilijoille”. Hankkeen tavoitteita toteutettiin järjestämällä taidepilotteja eli taiteilijoiden työprojekteja vanhustyön yksiköissä. Esimerkiksi Turun taidepilotissa sanataiteilijat vierailivat hoivakodeissa ja kirjoittivat korvarunoja kesällä 2012, ja Jyväskylässä tanssijan ja muusikon Pieni sydän -niminen esitys kiersi pitkäaikaishoidon osastoja maaliskuussa 2013. Jokaisen osatoteuttajakaupungin taidepilottien kilpailutukset kohdistettiin erityisesti Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksen käyneille taiteilijoille. Näin he saivat tilaisuuden soveltaa oppimaansa käytäntöön.

Juvonen kertoo, kuinka viimeistään onnistuneet taidepilotit ja niistä kerätyt kokemukset todistivat sen, miksi taidetta todella tarvitaan vanhustyössä: ”Tämän työn

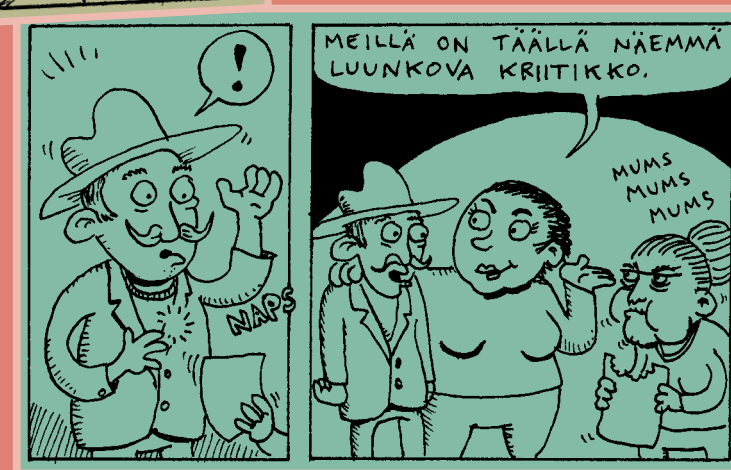
arvon ymmärtää vasta, kun toimintaa näkee käytännössä. Musiikkiesitys, liike tai kuva herättää laitostuneen vanhusen ja välinpitämätön katse vaihtuu valppaaksi tarkkailuksi.” Tällaiset onnistumiset antoivat virtaa myös Juvoselle, joka hoiti hankkeen hallinnollista puolta eikä päässyt aina seuraamaan kohtaamisia. Taidepilotit synnyttivät positiivista huomiota kulttuuriselle vanhustyölle myös kuntatasolla. ”Yksi Osaattorin huippuhetki oli, kun Turun hyvinvointitoimialan johtaja korvamerkitsi kulttuuriselle vanhustyölle rahaa kaupungin budjettiin. Se todisti, miten tärkeänä asiaa pidetään”, Juvonen iloitsee.

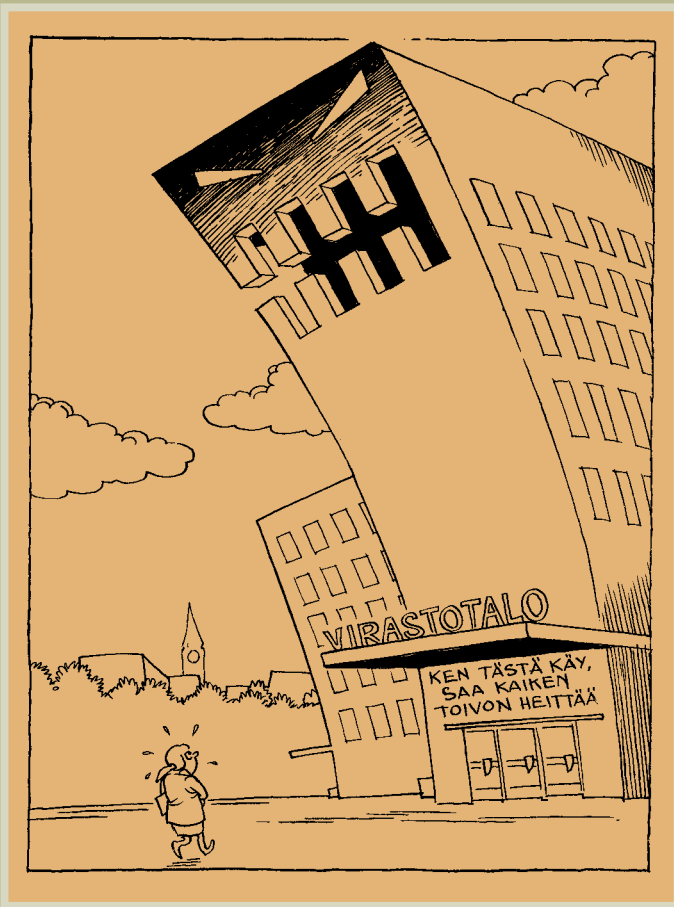
Mitä opittiin?

Vaikka monessa onnistuttiinkin, kaksi ja puoli vuotta oli Juvosen mielestä aivan liian lyhyt aika Osaattori-hankkeelle. Toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen olisi tarvittu vähintään saman verran lisäaikaa. Onnistuneille kokeiluille tulisi saada välittömästi jatkoa, etteivät ne jäisi pelkiksi projekteiksi. Hankkeessa opittiin myös, että tiedotukseen ja verkoston toimintaan tulisi panostaa. Väärinkäsitysten ja turhan työn välttämiseksi tarvitaan ihmisiä, jotka jatkuvasti pitävät yhteyttä ja välittävät tietoa toimijoiden välillä. On myös ensiarvoisen tärkeää varmistaa, että kaikki ymmärtävät mistä on kysymys, kun puhu-

taan taidepilotista, koulutuksista tai kulttuurisesta vanhustyöstä.

Juvosen mukaan Osaattori jättää jälkeensä käyttökelpoisia kulttuurisen vanhustyön toimintamalleja. Myös epäonnistumiset ovat arvokkaita: ”Osaattorin rakenne koulutuksineen ja verkostoineen toimi loppujen lopuksi hyvin. On tärkeää, että hankkeen hyvät ja huonot kokemukset jaetaan avoimesti.” ☺

2

Neljän kaupungin kokemukset

”Osaattorin valtakunnallisuus on arvokasta, koska sen avulla työtä ei tarvitse tehdä yksin. Mitä enemmän ymmärrykseni kulttuurisesta vanhustyöstä kasvaa, sitä enemmän työn merkitystä kunnioittaa ja arvostaa.”

— MARI AHOLAINEN,
Jyväskylän kulttuurijohtaja

Helsingissä kulttuurinen vanhustyö yhdistää kaksi virastoa

Miten suuren sosiaali- ja terveystalouden saa kuuntelemaan pientä kulttuurikeskusta ja tekemään yhteistyötä? Sitä pohti Jenni Varho aloittaessaan näiden kahden viraston yhteisenä kulttuurisuunnittelijana talvella 2011.

VARHO MUISTELEE ENSIMMÄISTÄ tapaamistaan sosiaalivirastossa: ”Matkalla tapaamiseen jännitti ja Kallion valtavan virastotalon edessä iski epätoivo. Tunsin olevani todella pieni. Miksi ne minua kuuntelisivat? Oli yllätys, kun virastotalon yhdeksännessä kerroksessa, missä Helsingin vanhuspalveluiden hallinto silloin sijaitti, sainkin todella lämpimän vastaanoton. Helsingin vanhuspalvelupäälliköt olivatkin innovatiivisia ja avoimia. Tajusin, että myös omilla ennakoasenteissani oli korjattavaa.”

Hankkeen mahdollisuudet

Elokuussa 2011 alkaneessa Osaattori-hankkeessa Varho toimi Helsingin suunnittelijana. Tehtäviin kuului hankkeen koulutusten ja taidepilottien koordinointi. Samalla hanke oli hänelle työväline Helsingin kulttuurisen vanhustyön kehittämiseen. Hankerahoituksella toteutetut koulutukset ja taidepilotit auttoivat hahmottelemaan sosiaali- ja terveystalouden ja kulttuurikeskuksen yhteistyötä käytännössä.

”Koska toiminta perustui EU-rahoitukseen, päästiin heti kokeilemaan uusia toimintamalleja käytännössä, ilman erillisiä budjettikeskusteluja kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveystalouden kanssa. Osaattori onkin antanut hyviä ja käytännössä onnistuneiksi todettuja työpajamalleja esimerkiksi vanhustyön ammattilaisten koulutukseen”, Varho selittää.

Osaattorista saadut kokemukset helpottavat kulttuurisen vanhustyön seuraavien kehitysskeleiden suunnittelua. Nyt voidaan ehdottaa taidelähtöisten menetelmien lisäämistä sosiaali- ja terveystalouden henkilöstön täydennyskoulutuksiin, joiden järjestämiseen virastolla on oma budjetti ja laillinen velvoite. ”Osaattorin kokemukset antavat vahvaa näyttöä siitä, että taidelähtöisten menetelmien käyttäminen vanhustyössä toimii ja on tärkeää. Erityisesti vanhustyön ammattilaiset ovat toiminnasta innoissaan”, Varho kertoo.

Kulttuurisen vanhustyön asettuminen yhteiskunnan rakenteisiin on hidasta, mutta hankkeessa asioiden kokeileminen käy nopeammin. Kun rakennepuolella vielä mietitään, voiko taiteellista toimintaa yleensä liittää vanhustyöhön, hankkeissa voidaan testata vaikkapa sirkuksen tai sarjakuvan mahdollisuuksia.

Yhteistyö hyödyttää kaikkia

Varho on huomannut, että taiteen ja taidelähtöisten menetelmien käyttäminen vanhustyössä innostaa parhaimmillaan kaikkia siihen osallistuvia. Vanhuksille esiintyminen inspiroi monia esiintyviä taiteilijoita eri tavalla kuin työskentely perinteisessä teatterisalissa: ”Hankkeessa olen päässyt todistamaan, miten innostuneita taiteilijat ovat vanhuksille ja vanhusten kanssa tehtävästä taiteesta. Toiminta vanhusyksiköissä mahdollistaa parhaimmillaan uusien työmenetelmien ja ilmaisumahdollisuuksien syntymisen.”

Taidetoiminnalla on monenlaisia vaikutuksia vanhustyöhön. Paitsi esityksiä ja virkistystä, se tarjoaa uudenlaisia menetelmiä henkilökunnan koulutukseen ja voi parantaa työilmapiiriä. Jos työyhteisössä on vaikkapa kommunikatio-ongelmia, korjauskeinot voivat löytyä taiteellisten menetelmien avulla. Varhon mukaan kaikkia taiteen mahdollisuuksia ei ole vielä edes osattu hahmottaa.

Varho painottaa, että kun pohditaan perinteisen taidelähtöisen ulkopuolella tapahtuvan toiminnan luomia uusia rooleja ja mahdollisuuksia, tulee ottaa huomioon myös se, mitä tekeminen vaatii taidealan ammattilaiselta: ”Työskentely vanhusyksiköissä edellyttää uudenlaista osaamista ja asiantuntijuutta. Vanhukset saattavat olla fyysisesti hei-

kossa kunnossa eivätkä pysty enää itse ilmaisemaan halukkuuttaan osallistua taidetoimintaan. Silloin taiteellisen osaamisen lisäksi tarvitaan myös pedagogista ja sosiaalista herkkyyttä.”

Varhon mukaan on tärkeää kasvattaa ymmärrystä ja arvostusta toimintaa kohtaan. Valitettavasti tällä hetkellä vanhustalouksissa työskentelevät taidealan ammattilaiset ovat marginaalisessa asemassa sekä taiteen kentällä että vanhustyön ammattilaisten joukossa. Asenteet ovat voimakkaita ehkä siksi, että tekijöitä on vielä vähän. Lisäksi taiteellinen toiminta ja sen merkitys hyvinvoinnille on monelle vierasta.

Kansainvälistä kiinnostusta

Euroopan maista Suomi vanhenee nopeimmin, joten täällä joudutaan jo nyt ratkomaan vanhustyöhön liittyviä ongelmia. Tarvitaan uusia toimintamalleja, jotta henkilökunta ei väsy ja jotta vanhuksat saivat elää omanikäistään arkea mahdollisimman pitkään.

”Vaikka Suomessa muutokset tapahtuvat ensimmäisenä, asia on ajankohtainen koko Euroopassa. Koska taiteen ja vanhustyön yhdistäminen on uutta, pitää keskustelua käydä myös kansainvälisellä tasolla. Siksi kulttuurisen vanhustyön kehitystyössä on oleellista rakentaa vahvoja kan-

sainvälisiä verkostoja”, Varho perustelee.

Kansainvälinen verkostoituminen oli tärkeä lisäarvo Osaattorille. Hanketta käytiin esittelemässä Belfastissa, Lontoossa, Bristolissa ja Västeråsin kaupungissa. Kansainvälisissä tapaamisissa haluttiin välittää hyviä käytäntöjä ja tehdä toimintaa näkyväksi myös Suomen ulkopuolella ja verkostoitua jatkuvan kokemusten vaihdon varmistamiseksi.

”Jo nyt muita maita kiinnostaa, mitä Suomessa tehdään. Kansainvälisissä piireissä meitä on kutsuttu kulttuurisen vanhustyön kehittämisen edelläkävijöiksi”, Varho kertoo. Kiinnostusta herättää erityisesti se, miten kulttuuria sisällytetään jo olemassa olevien vanhustalouksien rakenteisiin ja miten toiminta suunnitellaan yhteistyössä taidealan ammattilaisten ja sosiaali- ja terveyssektorin kanssa.

Virtaa kentältä

Jenni Varho jatkaa työtään vanhustyön kulttuurisuunnittelijana Osaattorin jälkeenkin, sillä hanke on ollut vain osa hänen työtään. Kahden viraston yhteinen kulttuurisuunnittelija tarvitsee kärsivällisyyttä, kykyä solmia kontakteja ja rohkeutta kokeilla uutta. Suurin osa työstä koostuu asiakirjojen ja muiden virallisten dokumenttien laatimisesta.

Varhon mukaan on välillä terveellistä poistua työpöydän äärestä:

”Silloin kun kaavakkeiden täyttäminen alkaa tympiä, lähdän kentälle. Menen katsomaan jonkun taideprojektin

tai kyselemään kuulumisia. Se riittää ja työmotivaatio nousee taas pilviin. Kun näkee ja kokee taideprojekteja ja vanhusten reaktioita, ymmärtää miten tärkeää tämä työ on.”

Lämpimiä kohtaamisia Lahdessa

Lahtelaisen Jalkarannan palvelutalon päivähuoneeseen on kokoontunut kahdeksan vanhusta, hoitaja ja kaksi sirkustaiteilijaa. Sirkustaiteilijan johdolla suurta ilmapalloa kuljetetaan osallistujalta toiselle. Pallon kuljettamisen ohessa osallistujille annetaan erilaisia tehtäviä. Pyörätuolissa istuvaa rouvaa lohdutetaan sillä, että ei haittaa, vaikka ei pääsekään ylös. Rouva haluaa kuitenkin yrittää ja nousee seisomaan muiden mukana.

JKÄSIRKUS-TYÖPAJA oli osa vanhustyön ammattilaisten koulutusta, jollaisia järjestettiin Lahdessa Osaattori-hankkeen aikana ensimmäistä kertaa. Koulutusten kokemukset olivat arvokkaita ja tarjosivat monenlaisia oivalluksia. ”Sen sijaan, että fysioterapeutti käskee nostamaan käsiä eikä mikään liikahta, voi iso heitettävä ilmapallo saada kädet nousemaan”, kertoo *Ikäsirkusta* seurannut projektisih-

teeri **Jaana Laalo**, joka työskenteli Osaattorin yhteyshenkilönä Lahden kulttuurikeskuksessa. Hän on rakentanut verkostoja Lahden kulttuurikeskuksen ja sosiaali- ja terveyspuolen välille sekä pitänyt yllä Lahden yhteyttä muihin kaupunkeihin.

”Kaupungissa oli todella vähän systemaattista vanhusten kulttuurityötä ennen Osaattoria. Nyt olemme voineet tutustua siihen ja huomanneet, miten paljon sillä on vai-

kutusta vanhusten hyvinvointiin”, Laalo sanoo. Osaattori tuli Lahteen oikeaan aikaan. Sosiaali- ja terveyspuolella toimintaa ei tarvinnut perustella, vaan siellä oltiin valmiita kokeilemaan uutta. Vanhusten palveluista ja -kuntoutuksesta vastaavan johdon tapaaminen onnistui helposti, ja yhteyshenkilöitä toimintaan löytyi ilahduttavasti. ”Toimialat ylittävä yhteistyö on erinomainen mahdollisuus rakentaa tulevaisuuden vanhustyötä kaupunkitasolla. Siksi sen käynnistyminen tuntuu mahtavalta”, Laalo iloitsee.

Laalon kertoman mukaan koulutuksiin osallistuneet vanhustyön ammattilaiset ovat olleet niihin tyytyväisiä, mutta käytäntöjen omaksumiseen voi mennä aikaa. Koulutusten hyöty ja opittujen menetelmien käyttäminen arjessa riippuu täysin työyhteisön asenteesta kulttuuriseen vanhustyöhön osana hoitajien toimenkuvaa. Suuri merkitys on myös lähiesimiesten sitoutumisella. Mallit ja asenteet eivät muutu hetkessä. Vasta aika näyttää, miten toiminta alkaa kehittyä.

Mallia konkareilta

Laalon mielestä Lahti on hyötynyt muiden Osaattori-kaupunkien toimintaan tutustumisesta, vaikka toimintatavat vaativatkin soveltamista: ”Helsinkiä ja Lahtea ei voi verrata. Samalla kun meille asiat ovat uusia ja ihmettelemme

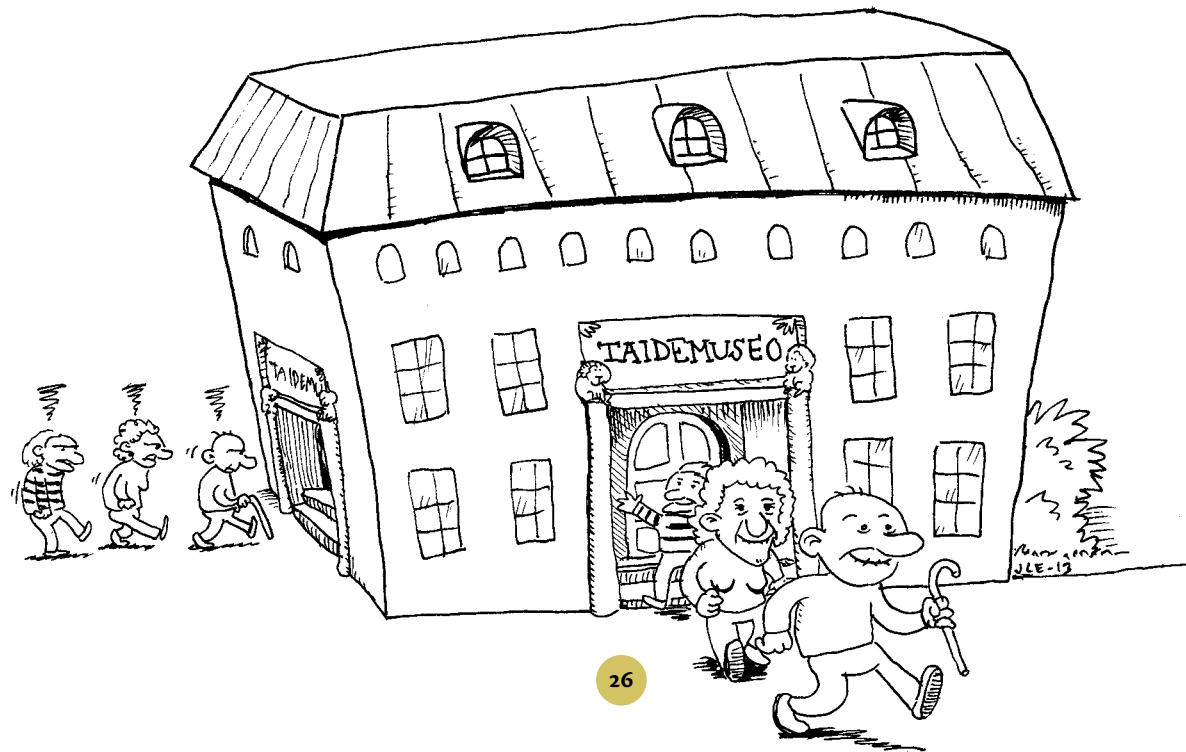
mitä seuraavaksi tapahtuu, Helsingissä toiminnan volyymi on aivan toinen. Siellä kokeillaan erilaisia taiteenaloja vanhustyössä ja kiinnostuneita ihmisiä on reippaasti enemmän.”

Eroja on erityisesti taiteilijoiden valmiudessa toimia yrittäjämäisesti. Lahden taidepilotin tarjouspyyntökierros toteutettiin kohdennettuna myös Helsingissä, koska ei tiedetty, tulisiko Lahdesta kriteerit täyttäviä tarjouksia. ”Helsingiläistaiteilijoiden tarjouksista näki, että he ovat tottuneet tarjoamaan ja töitä on haettu ennenkin; oli päivitetty ansioluettelot, sisältöjen tarkat kuvaukset ja valokuvat. Se on hyvä malli meille ja toivon, että tällainen toiminta ja asenne siirtyy hiljalleen myös Lahteen”, Laalo perustelee ratkaisua. Taidepilotin toteuttajaksi valikoitui useiden lahtelaistenkin tarjousten joukosta paikallinen taiteilijapariskunta Jonna Piipponen-Karkulowski ja Radek Karkulowski.

Laalo huomasi pilottitarjouksia lukiessaan, että yrittäjämäisen otteen omaksumisesta on taiteilijalle hyötyä. Kun hakee rahoitusta, pelkkä taiteellinen osaaminen ei riitä. Hakemusta tai tarjousta kirjoittaessaan taiteilijan on huolehdittava siitä, että kaikki tiedot ovat mukana tili- ja puhelinnumeroita myöten. ”Taiteilija ei voi luottaa siihen, että perään soitellaan ja kysellään tarkennuksia”, Laalo muistuttaa.

”Kaikkien taiteilijoiden ei tarvitse myymällä myydä työtään. On olemassa myös apurahoja ja valmiita projekteja joihin hakea, mutta sekin vaatii aloitteellisuutta, lomakkeiden oikeaa täyttämistä ja ajoissa jättämistä. Se kaikki on yrittäjämäistä toimintaa”, hän jatkaa.

Laalo olisi toivonut, että Taiteilijana vanhustyössä -koulutus olisi herättänyt enemmän kiinnostusta paikallisten ammattitaiteilijoiden ja luovan alan toimijoiden keskuudessa. Koulutuksiin valitut olivat kuitenkin innokkaita tekijöitä, joilla on työhön lämmin suhtautuminen:

”Eräs taiteilija totesi haluavansa esiintyä nimenomaan sellaisille vanhuksille, joilla ei ole omaisia ja joita kukaan ei käy katsomassa. Asenne osoittaa sitoutumisen ja ajattelu-maailman syvyyttä.”

Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksissa kohdattiin vanhuuden monimuotoisuus. Se oli Laalon mukaan erittäin tärkeä osa koulutusta, koska perinteiset mielikuvat vanhuksista huivipäisinä kutojamummoina ja keinutuoleissa istuskelevina pappoina eivät enää nykyään pidä paikkaansa. Harrastuksia, kiinnostuksenkohteita ja toiminnan tapoja on monia. Oma joukkonsa ovat erilaisissa hoivayhteisöissä asuvat vanukset, joiden elämään ja toimintaan vaikuttaa sairaus ja hoivantarve. Laalo onkin tyytyväinen siitä, että taiteilijakoulutuksessa geriatri kertoi, mitä muistisairaus tarkoittaa ja miten se voi ilmetä. Vaikka ihminen ei pysty osoittamaan tyytyväisyyttään nauramalla, taputtamalla ja kiittämällä, se ei tarkoita etteikö hän voisi nauttia esityksestä ja etteikö taide-esitys voisi koskettaa häntä.

Harmonikkataulu ja konjakit

Laalo kertoo, että Lahdessa järjestetty *Elämän viiva – Muistin kuvat* -taidepilotti sai lämpimän vastaanoton. Pilotin aikana kuvittaja, graafikko ja kuvataideopettaja Radek Karkulowski tulkitsi puolisonsa, kuvataiteilija ja

taidekasvattaja Jonna Piipponen-Karkulowskin kanssa hoivayksikön asukkaiden muistoja eri piirustusmenetelmin. Valmiissa tauluissa näkyivät elämän tärkeät asiat, kuten perhe tai lapsuus, mutta myös työ ja harrastukset. Erään asukkaan nuoruusmuisto liittyi musiikkiin, joten Karkulowski piirsi miehen nuorena hänen ensimmäisen, itse pinkopahvista tekemänsä, harmonikan kanssa. Asukas oli todella tyytyväinen valmiiseen kuvaan. Hän toivoi sille kunnollisia kehyksiä ja totesi, että heidän pitäisi juoda Karkulowskin kanssa konjakit hyvin sujuneen yhteistyön kunniaksi. Myös muut ottivat valmiit kuvat hyvin vastaan, ja niiden kopiot ripustettiin osaston seinille.

Laalon mukaan tapahtuma tiivistää kulttuurisen vanhustyön: on kyse pienistä asioista. Vanhustyössä ei tarvitse keksiä monimutkaisia projekteja, jotta saadaan aikaan tunteita ja hyvää oloa: ”Vaikka lääketieteellisellä puolella on valtavaa osaamista, se ei yksin riitä. Hyvinvointiin vaikuttavat muutkin asiat, ja ne luultavasti korostuvat jatkossa. Ihmiset ovat valmiita panostamaan siihen, että elämä on elämänmakuista iästä riippumatta.” ☺

Jyväskylässä piirrettiin suuri kuva

Kulttuurisen vanhustyön kokeiluja on tehty Suomessa eri muodoissa jo pitkään. Jyväskylässä sellaisia ovat olleet esimerkiksi Taideapteekki-hanke vuodesta 2005 ja vapaaehtoistyöhön perustuva Kulttuuriluotsi -toiminta vuodesta 2006 lähtien. Osaattorin avulla Jyväskylässä kartoitettiin, miten ja missä muodoissa kulttuurista vanhustyötä tällä hetkellä tehdään. Hankkeen aikana huomattiin, että erityisesti ammattilaistaiteilijoiden osaamiselle oli tilausta.

JYVÄSKYLÄN KULTTUURIJOHTAJA Mari Aholainen kertoo, että Osaattorin avulla kulttuuripalvelut vahvistivat ja laajensivat verkostoja kaupungin taidekenttään. Näin saatiin kokonaiskuva siitä miten paljon ja millaista kulttuuria vanhustyön yksiköihin on jo viety.

”Ennen Osaattoria Jyväskylässä on ollut hyviä kulttuurisen vanhustyön toimintatapoja. Esimerkiksi *Taideapteekki*-hankkeessa kulttuuripalvelut kokosivat katalogin taiteilijoista, jotka voi tilata esiintymään hoivayksiköihin. Vierailut sovittiin ja järjestettiin yksikön ja taiteilijan kesken. Kulttuuripalvelut maksoivat korvaukset taiteilijalle,

ja sosiaali- ja terveyspalvelut osallistuivat toiminnan kustannuksiin. Tämä on ollut volyymiltaan pienekköä, mutta samalla pitkäjänteistä ja toimivaa”, Aholainen kertoo. Kun kokemuksia jo oli, ei kulttuuritoimialan tarvinnut aloittaa yhteistyötä sosiaali- ja terveyspuolen kanssa aivan alusta.

Aholainen oli vastuussa Osaattorin toiminnasta Jyväskylässä yhdessä tuottaja Milka Maneruksen kanssa. Hän toimi yhteyshenkilönä sosiaali- ja kulttuuripuolen välillä; istui johtoryhmissä, kävi neuvotteluja ja oli mukana tekemässä rahoituspäätöksiä.

Kohtaamisen taito

Aholaisen mielestä oli tärkeää, että Osaattorissa korostettiin ammattitaiteilijoiden osaamista. Vaikka kulttuurisessa vanhustyössä on tilaa myös vapaaehtoisille ja harrastajille, on ammattitaitoisen taiteilijan työpanos asia erikseen. Ammattitaiteilijankin on kuitenkin valmistauduttava ikäihmisistä koostuvaan yleisöön. ”Vanhuksille esiintyvä taiteilija joutuu antamaan itsestään valtavan paljon. Koska yleisö ei reagoi samalla tavalla kuin tavallisessa teatterisalissa, osastolle ei vain mennä ja tanssita. Työhön täytyy valmistautua”, Aholainen muistuttaa.

Eräänlaista valmistautumista vaaditaan myös vanhuksen kohtaamiseen, varsinkin jos hoivayhteisö on vierailijalle uusi ympäristö. Jo kädestä pitämiseen suhtautuu eri tavalla, koska käsi on vanhuksen käsi. Se on usein kylmä ja kova, kynnet voivat olla hurjassa kunnossa ja kämmenet suonten juovittamat. ”Fyysisen rappeutumisen lähestyminen vaatii meidän kulttuurissamme ja ajassamme kynnyksen ylittämistä”, Aholainen pohtii.

Osaattorin myötä Aholainenkin pääsi osallistumaan vanhusten kanssa yhteen tanssityöpajaan. Hän sai tanssiparikseen vastahakoisen vanhan rouvan: ”En itse osannut huomata vastahakoisuutta, mutta avustajana toiminut hoitaja totesi miettineensä, tuleeko tästä mitään.” Alun

hiljaisuuden jälkeen tanssiparin välille syntyi keskustelua. Vaikka mitään kummempaa ei sanottu, toivoo Aholainen osanneensa olla lämpimästi läsnä ja jättäneensä toisen lihasmuistiin kosketuksen jäljen.

Keskustelua suurista teemoista

Mari Aholainen olisi kaivannut Osaattoriin enemmän sisältökeskustelua sosiaali- ja terveyspuolen kanssa, mutta sen synnyttäminen on jatkuvassa kiireessä vaikeaa: ”Oli si ollut tärkeää päästä pohtimaan kulttuurista vanhustyötä suuressa mittakaavassa: mihin tällä halutaan vaikuttaa ja mihin toiminnasta on apua? Onko keskiössä vanhusten hyvinvointi, henkilökunnan työssä jaksaminen vai taiteilijoiden työllistyminen? Tätä keskustelua olisi pitänyt käydä jo projektin alussa ja sitä pitää jatkaa. Osaattorin esiin tuomat teemat ovat monisyisiä. Niiden käsittelemiseen tarvitaan aikaa.”

Aholaisen mielestä suuren temaattisen sisältökeskustelun lisäksi tarvitaan tavallista arkipuhetta toiminnan käytännöistä. Osaattorissakin kulttuurista vanhustyötä tehtiin pääosin kulttuurijohteisesti eikä peruslähtökohta ollut tarpeeksi tasapuolinen. ”Ehkä heti hankkeen alkuun olisi tarvittu enemmän oivalluksia tuottavaa peruskeskustelua ja kontakteja hoivahenkilöstöön”, Aholainen miettii.

Aholainen kiittää hankkeen kansainvälisyyttä. Sen ansiosta saatiin käsitys siitä, miten vanhustyötä tehdään Suomen rajojen ulkopuolella. Hän on huomannut, että myös muualla Euroopassa pohditaan vastauksia samoihin kysymyksiin: ”Piirit ovat pienet ja kaikki pyörivät samojen asenteisiin ja resursseihin liittyvien ongelmien kanssa.” Aholainen mielestä myös kuntien välinen toimiva yhteistyö oli arvokasta, sillä sen ansiosta vastaan tulleiden ongelmien kanssa ei tarvinnut painia yksin. Jos kouluttajaa tai taiteilijaa ei tahtonut löytyä, tai esiin nousi pohtimista vaativa ristiriita, saattoi soittaa kollegalle ja asia oli helpompi ratkoa.

Virheistä opitaan

Aholainen innostui hankkeen teemoista myös itse: ”Kulttuurinen vanhustyö on minulle uutta. Mitä enemmän ymmärrykseni siitä kasvaa, sitä enemmän työn merkitystä kunnioittaa ja arvostaa.”

Uudenlaisten toimintatapojen testaamisesta selvittää harvoin ilman kimmelluksia. Aholaisen mieleen on jäänyt vanhustyön ammattilaisten koulutus, jossa kaikki ei sujunut täysin suunnitelmien mukaan. Henkilökunnan ja taidekouluttajan asenteet törmäsivät toisiinsa pahan kerran eikä kukaan päässyt nauttimaan yhdessä tekemisen iloista.

”Oli onni, että tällainen penkin alle mennyt koulutus järjestettiin, sillä siitä opittiin paljon. Kouluttajan valinnalla on valtava merkitys ja koulutuksiin valittavien vanhustyöntekijöiden tulisi olla vastaanottavaisia taidemenetelmiä kohtaan. Hoitohenkilökunta ja taiteilija puhuvat harvoin samaa kieltä ja voimakkaita yhteen törmäyksiä voi tulla pienestäkin”, Aholainen pohtii. Kun koulutuksesta saatu palaute pidettiin mielessä seuraavia koulutuksia suunniteltaessa, yhteistyö onnistui paljon paremmin. ☺

Turussa heräsi tärkeitä kysymyksiä

”Osaattori-hanke on edistänyt paljon vanhustyön ja taiteen yhdistämistä. Hanke herätti myös keskustelua erilaisista ja vaikeistakin teemoista. Niiden pohtiminen on tärkeää, koska vain siten toiminta hioutuu paremmaksi”, sanoo Taiteen edistämiskeskuksen Lounais-Suomen toimipisteen taidekoordinaattori Anna-Mari Rosenlöf, joka seurasi Osaattoria Turun ohjausryhmän jäsenenä.

TURUSSA OSAATTORI NÄYTTI, miten tärkeä on vanhustyön ja taidekentän yhdistävä tekijä. Sellaista tarvitaan esimerkiksi tiedottamiseen, taiteilijoiden yhteyshenkilöksi ja hankkeiden jatkokehittämiseen. Rosenlöfin mielestä hanke tarjosi positiivisia kokemuksia ja sen myötä myös poikihallinnollinen yhteistyö vilkastui.

Painopiste vanhustyön ammattilaisten koulutuksiin

Turussa järjestettiin vain yksi Taiteilijana vanhustyössä -koulutus, koska kaupungissa pyöri syksyllä 2012 ja keväällä 2013 toinen taiteilijoille suunnattua koulutus, jossa käsiteltiin samankaltaisia teemoja kuin Osaattorissa. Taiteen edistämiskeskuksen järjestämässä *Osaamispolku*-nimisessä

ammattitaiteilijoiden koulutuksessa käsiteltiin taiteen soveltamista vanhustyössä, sen tuotteistamista ja myymistä kunnalle ja yrityksille. Osa Osaattorin koulutukseen tulleista taiteilijoista kävi myös Osaamispolun ja kahdesta koulutuksesta syntyi heille kattava kokonaisuus.

”Kun taiteilijakoulutuksia oli jo muutenkin, Turun Osaattorissa päätettiin painottaa Vanhustyön ammattilaisten koulutuksia. Niitä järjestettiin yhteensä viisi”, Rosenlöf kertoo. Hänen mukaansa vanhustyön ammattilaisille suunnatut koulutukset ovat ensiarvoisen tärkeitä asennemuutoksen aikaansaamisessa: ”Taiteella ei ole strategian tai toiminnan suunnittelun tasolla asemaa vanhustyössä. Siksi joissakin yksiköissä virikevastaavien ja toiminnanohjaajienkin työtä saatetaan pitää tarpeettomana, koska heidän ei mielletä tekevän niin sanottua ”oikeaa” hoitotyötä.”

Rosenlöfin mielestä olisi tärkeää saada hoitohenkilökunnan koulutuksiin mukaan myös ne työyhteisön jäsenet, joilla ei ole vahvaa asennetta taiteen käyttämistä kohtaan: ”Yksiköissä on aina taiteelle avoimia henkilöitä ja niitä, joiden mielestä taidetoiminta ei kuulu vanhustyöhön. Hiljaisten ryhmä on kuitenkin suurin ja asennemuutos täytyy tehdä heidän kanssaan. Kun he innostuvat, negatiivisten ryhmä jää pienimmäksi. Siksi lempeä pakotus koulutuksiin osallistumiseen olisi tärkeää, mutta niin, ettei se käänny koulutuksia vastaan.”

Huomio jaksamiseen ja jatkuvuuteen

Rosenlöfin mukaan hankkeiden ongelma on niiden lyhyt kesto. Toiminta päättyy juuri, kun siihen on totuttu: ”Onko eettistä, että laitoksessa asuva vanhus totutetaan säännöllisesti toistuviin taide-elämyksiin, ja sitten toiminta lopetetaan? Varsinkin ne, joilla ei ole muistisairautta, odottavat taidehetkiä jo parin kerran jälkeen todella paljon. Olen seurannut työpajoja ja itse nähnyt, miten surullisia vanhukset ovat, kun toiminta loppuu eikä ihania hetkiä enää tulekaan.”

Toiminnan päättymisen on kova paikka myös taiteilijalle. Rosenlöf on kuullut tapauksesta, jossa vanhus sanoi taiteilijalle: ”Ai nytkö sä et enää tule? Juuri kun minä sain ystävän.”

Tapaus tuo Rosenlöfin mukaan esiin toisen hanketoiminnan ongelman eli taiteilijoiden työhyvinvoinnin: ”Miten hankkeissa varmistetaan työterveyshuolto ja henkinen tuki taiteilijoille? Mitä jos joutuu kohtaamaan asioita, joihin ei ole valmistautunut?” Useimmat taiteilijat pohtivat paljon toimintansa vaikutuksia, kuten sitä, millaisia tunteita toiminta herättää vanhuksissa ja henkilökunnassa. Erityisesti kuoleman kohtaaminen on raskasta, ja harvalla taiteilijalla on siihen koulutusta. Siksi työ vaatii yhteishenkilön, joka huolehtii taiteilijasta ja jolle voisi tiukan paikan tullen soittaa.

Hanketoiminnan kolmas pohdittava teema on rakenneuudistuksen tarpeen perustelu: ”Osa vanhuksyksiköistä on tottunut siihen, ettei toimintaa tarvitse järjestää itse, koska hankkeet tarjoavat sitä. Ja aina tulee uusi hanke, koska niitä järjestetään vaikkapa taiteilijoiden työllistämiseksi. Eri hankkeiden aikana pitäisi aina miettiä toiminnan jatkamista niiden loputtuakin”, Rosenlöf pohtii. Turun taidepilotin suunnittelussa hän halusikin painottaa toiminnan jatkuvuutta: ”Osallistuin tarjouksen laatimiseen ja siihen lisättiin kohta, jossa luvattiin mahdollisuus siihen, että pilottien jälkeen yksikkö voi tilata taiteilijan työtä vuoden loppuun asti vaikka kerran kuussa.”

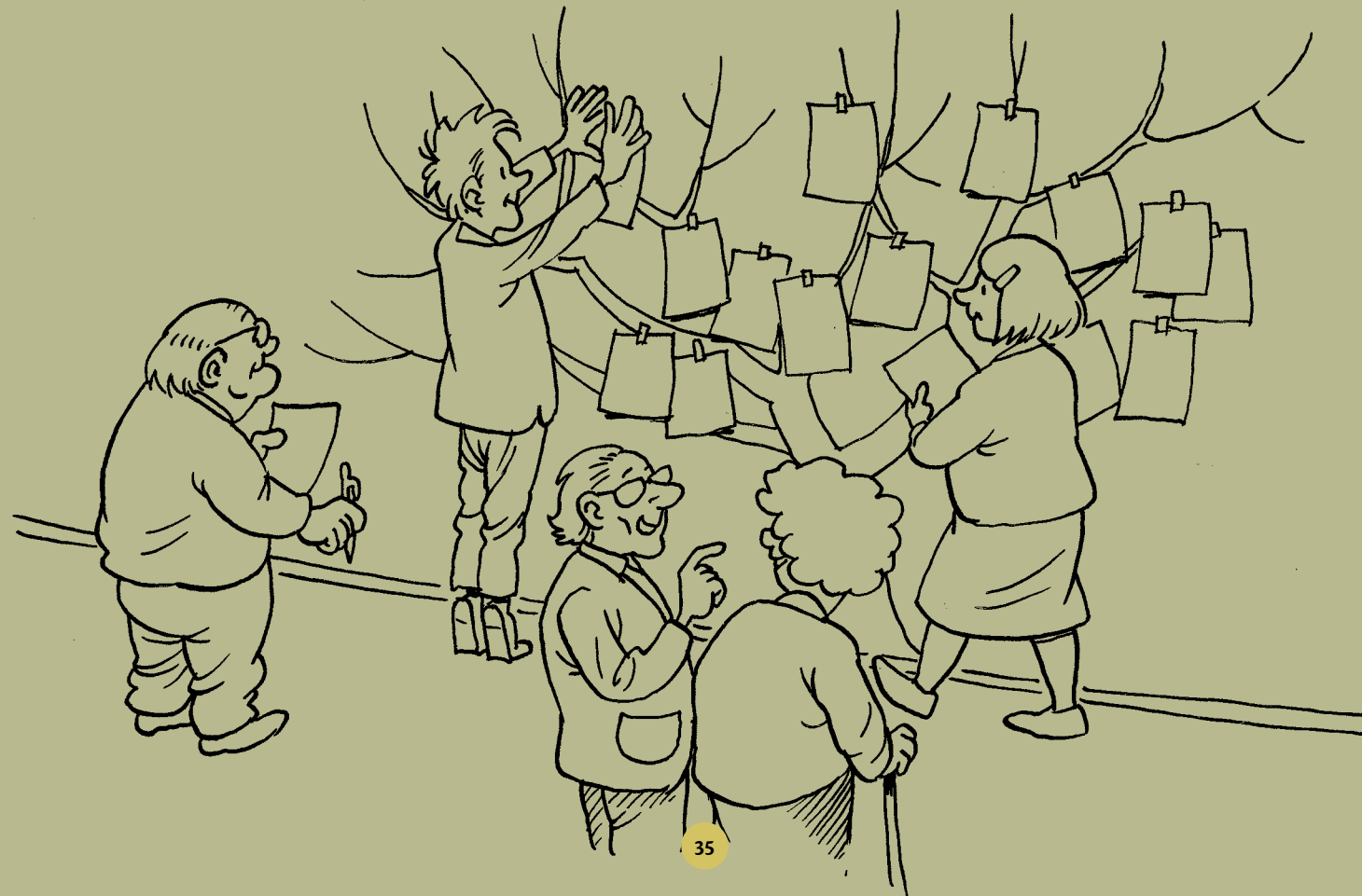
Apua hinnoittelun hankaluuteen

Kun vanhuksyksiköihin tilataan taidetta, sitä halutaan tarjota mahdollisimman monelle asukkaalle. Tämä ei Rosenlöfin mielestä kuitenkaan ole aina paras tapa toimia: ”Vanhusten kannalta parempia tuloksia saadaan, kun muutamalle tarjotaan useampi taidekerta, sen sijaan että muutamalle kymmenelle järjestetään yksi esitys.”

Onkin vaikeaa perustella, miksi pienelle ryhmälle suunnatuista taidepalveluista pitää maksaa yhtä paljon kuin koko osastolle tehdystä teoksesta. Siksi taiteen hinnoittelun täytyy olla selkeää ja perustua tiettyihin raa-

meihin. Niiden hahmottaminen on Rosenlöfin mukaan yksi taiteilijakoulutuksen tärkeimmistä asioista: ”Sosiaali- ja terveyssektorilla ei voida arvata mitä taiteilija tekee ja mitä toiminta maksaa. Taiteilijan pitää tehdä se itse selväksi.” Varsinkin julkisella puolella kaiken tilattavan toiminnan hinnat pitää tietää etukäteen. Hinnoittelua voitaisiin helpottaa Rosenlöfin mukaan kaupunkien välisellä yhteistyöllä: ”Olisi mahtavaa, jos taiteilijoiden työn hinnalla olisi valtakunnallinen suositus. Nyt hinta perustuu eri taiteilijoilla eri alojen suosituksiin.”

Hankkeen aikana Rosenlöf huomasi, että taidetoiminnan hinnan määrittämistä ja taiteen myymistä helpottaisi taiteilijoiden ja sosiaali- ja terveyspuolen välillä toimiva yhteishenkilö. Sosiaali- ja terveyspalveluiden kenttä voi näyttää sekavalta eivätkä taiteilijat välttämättä osaa tarjota itseään oikeisiin paikkoihin. Hinnasta olisi helpompaa keskustella, jos tilanteessa olisi välittäjä mukana. Ja koska taiteilija voi harvoin toimia ilman ulkopuolista rahoitusta, välittäjä voisi auttaa myös sen hankkimisessa. ☺

ILON JA VANHUUDEN PUU

Helsinkiläisessä Kustaankartanon vanhustenkeskuksessa keräännettiin maaliskuussa 2013 kokoomaan Ilon ja vanhuuden puuta, jonka lehdiksi kerättiin osastolta löytyneitä ilon aiheita. Mukana puuta kokoamassa oli sosiaalihoaja Mervi Mulla ja melkein kaikki osaston asukkaat osallistuivat puun tekemiseen. ”Kylläpä meillä oli paljon sanottavaa!” osaston asukas Riitta Salmi nauraa.

MERVI: ”Mutta muistatko Riitta miten homma lähti käyntiin?”

RIITTA: ”En kyllä muista.”

MERVI: ”Aluksi ei meinannut löytyä yhtään aihetta.”

RIITTA: ”Mutta sitten minä keksin: levyraati!”

MERVI: ”Niin keksit! Ja siitä se alkoi, ilon aiheita alkoi tulla jokaiselta vaikka kuinka paljon.”

Lopulta puu kasvoi peittämään koko seinän ja sen oksia koristivat monenlaiset ilonaiheet. Levyraadista lisäksi niitä olivat muun muassa yhteisöllisyys, yhdessäolo, ystävällisyys, turvallisuus, maalaaminen, hyvä hoito, runot, kuvat ja hymy.

”Hieno puu, ihan niin kuin tämä paikkakin”, Riitta summaa.

Mervi kertoo, että osastolla asuva Eila on runoekspertti, joka on harrastanut runoutta koko ikänsä ja muistaa paljon pitkiä runoja. Puuta piirrettäessä hän huudahti: ”Antakaa heti kynä ja paperia!”

Hetkestä syntyi runo:

*”Kun kaiho rinnassas on ja murhe mieltäs katkeroi
niin laula vaan
Laulusta sydän iloitsee ja riemu mielen täyttää
Laulutta se huokailee
tyhjältä kaikki näyttää.
Rakasta kuuluvi Herran käsky, rakasta käsky on si-
veyslain.
Rakasta lemmi Sä lähimmäistäs, et itseäs varten Sä
luotu oo vain!”*

— EILA KOHONEN 15.3.2013

3

Uutta sisältöä vanhustyöhön:
taidetta peliin!

Kohtaamisia taidekuvan äärellä

Vanhustyön yksiköissä ei tarvita aina ulkopuolista taidevirittäjää, vaan esimerkiksi taidetuokioita voi järjestää vanhuksille viikonlopun rauhallisissa iltavuoroissa. Koska työntekijät tuntevat osastojen asukkaat ja arjen, juuri he ovat keskeisessä roolissa taidekokemusten jakajina.

MUSEOPEDAGOGI Satu Itkonen koulutti Osaattorissa vanhustyön asiantuntijoita. Hän opetti heille eri menetelmiä, joilla taidetta voi tuoda omaan työhön. Koulutukset toimivat myös vanhustyön vastapainona, sillä osallistujat saivat niistä elämyksiä ja omakohtaisen kosketuksen taiteeseen. Sellaisilla kokemuksilla voi olla suuria vaikutuksia. Yksi kurssin osallistujista kertoi oppineensa itsestään

uutta. ”Se on paljon sanottu ja paljon enemmän, kuin mitä oletin koulutusten saavan aikaan”, Itkonen toteaa.

Keskustelutuokioita kiireen keskelle

Ennen koulutuksia Itkonen oli julkaissut teoksen *Taidekuvan äärellä. Katso, koe, jaa*. Hän sovelsi kirjan oppeja koulutuksissa. Koulutukset perustuivat taidekuviin, jotka

ovat aitojen taideteosten kopioita. Kuvien pohjalta pohdittiin, mitä tunteita ja teemoja ne toivat esiin.

Itkonen on kokenut kouluttaja, mutta ei ollut ennen työskennellyt hoitoalan ammattilaisryhmien kanssa. ”En osannut odottaa mitään, mutta ilahduin siitä, miten mahdollisia, rempseitä ja puheliaita ihmisiä koulutuksiin tuli. Myös keskustelun monipuolisuus yllätti”, hän kertoo.

Koulutustilanteet ovat vetäjälle haastavia: uusi ryhmä, aikaa kerrallaan kolme tuntia ja tehtävänä saada ihmiset innostumaan. ”Tuon ryhmälle kuvia, joista jokainen saa valita sillä hetkellä kiinnostavan ja esittäytyä sen avulla. Siitä se lähtee”, Itkonen kuvailee.

Taidekuva voi olla monelle vieras ja asenteet taidetta kohtaan voimakkaita ja jopa torjuvia. Siksi Itkonen halusi herättää arkista keskustelua kuvista: ”Rohkaisin osallistujia ottamaan koulutusajan itselleen ja unohtamaan senhetkiset työkiireet. Koulutusten keskustelut eivät rajautuneet pelkästään työasioihin, paitsi silloin kun mietittiin, mikä harjoitus voisi toimia hoitotyössä.”

Itkonen veti yhden koulutuksen vanhustyön esimiehille. Tapaamisiin tuli kovia työpaineita kantavia kiireisiä ihmisiä, jotka jättivät työtaakkansa ovelle ja heittäytyvät keskusteluun. Puheliassa ryhmässä pohdittiin paljon omaa esimiesroolia. Vaikka osallistujat saivat itse koulutuksista

paljon irti, heille oli selvää, että heidän tehtävänsä on mahdollistaa sama muillekin.

Hoitotyötä ei voi korvata, mutta silmät voi avata

Koulutettavat olivat oman alansa kokeneita asiantuntijoita. Vankka kokemus vanhustyöstä antaa realistiset mahdollisuudet arvioida sitä, miten paljon arkea voi rikastuttaa taiteella ja mitkä harjoitteet sopivat omaan työhön.

”Mutta taidekuva ei korvaa hoitotyötä”, Itkonen painottaa. Monen hoitajan aamupäivä menee siihen, että saa ihmiset ylös, syömään ja pesulle. Myöhemmin voisi olla aikaa taiteelle, mutta pian onkin ilta ja usein alimiehitetyissä yksiköissä tapahtuu jotain odottamatonta.

Itkonen ymmärsi taidetyön rajat: ”Ei fysioterapeuteille voi mennä sanomaan, että alapa käyttää kuvia ihmisten liikkuttamiseen. Hänen täytyy itse innostua ja se vaatii omia oivalluksia”.

Koulutusten tuloksena osallistujat kertoivat katsovansa ympärilleen uudella lailla. Myös koulutuksissa tapahtui oivalluksia, useimmiten keskusteluissa, joissa ihmiset oppivat toistensa kommentteista. ”Yhteisissä oivalluksissa tiivistyi pienryhmän parhaat puolet: jollekulle syttyy lamppu joka valaisee muitakin”, Itkonen havainnollistaa kokemuksiaan.

Tuttuja ja vähän erikoisempia kuvia

Koulutusten jälkeen Itkonen tapasi ryhmät vielä kerran palautteen merkeissä. Parhaaksi harjoitteeksi työntekijät kokivat keskustelun vanhuksen kanssa tälle tärkeästä kuvasta. Se synnytti paljon tunteita ja yhteiset hetket auttoivat tutustumaan asukkaaseen paremmin. Kuvan herättämät muistot saattoivat itkettää, naurattaa tai synnyttää yhteistä syvällistä pohdintaa elämästä.

Kaikki kokeilut eivät menneet nappiin. Itkonen muistelee, kuinka eräs kaksikko päätti hyödyntää internetin taidekuvakokoelmia ja tehdä kuvaesityksen kahdelle vanhalle rouvalle. Arjen kiireen lomassa haettiin kuvasarja hollantilaisesta taidemuseosta. Kuvaesitys alkoi lupaavasti: musiikki soi ja ruudun täyttivät klassiset, kauniit kuvat. Toinen rouvista nukahti. Pienen hetken kuluttua ruudulle alkoi nousta amsterdamilaisen valokuvataiteilijan rajuja kuvia nahka-asuisista puolipukeisista ihmisistä. Hereillä ollut rouva katsoi kuvat rauhassa loppuun ja totesi vain: ”Aika erikoisia kuvia.”

Itkonen tiedostaa, että kaikissa taidekuvan käyttötaivoissa on risksä, tietty asia toimii, joku toinen ei: ”Eri asioiden kokeilemisessa epäonnistuminen on lahja, sillä siitä opitaan eniten. Lisäksi varsinkin vanhustyössä jokainen päivä on erilainen. Tietty harjoitus voi toimia tänään, kun

asukkailla on vireä olo, mutta huomenna taas ei tapahdu mitään.”

Asenteet ja seinät syyniin

Kuten muitakin taidekokeiluja, taidekuvan käytön yleistymistä hidastavat asenteet. Aina jonkun mielestä lakanoiden viikkaaminen on tärkeämpää. Asenteet vaihtelevat osastoittain, mutta eniten niihin vaikuttaa esimiehen antama malli ja palaute toiminnasta.

Koulutuksissa Itkonen pääsi pohtimaan myös omia asenteitaan: ”Aika nopeasti ymmärsin, etten voi puuttua ihmisten taidemakuun. Se tuotti jopa tietynlaista ammatillista turhautumista.” Osastojen seinillä on muun muassa huonolaatuisia painokuvia auringonlaskuista ja kissanpennuista.

Itkonen kertoo antaneensa koulutuksessa tehtäväksi tutkia osastojen visuaalista ilmettä. Eräs hoitaja kertoi tehneensä kahden asukkaan kanssa kierroksen osaston olohuoneessa tutkien esillä olevia teoksia. Yhden taulun kohdalla toinen asukkaista puuskahti inhonneensa rumaa teosta aina ja hoitaja myönsi olevansa samaa mieltä. ”He tuskin olivat ainoat, mutta koska kukaan ei koskaan ollut nostanut asiaa esiin, rumina pidetyt kuvat riippuivat seinillä vuodesta toiseen”, Itkonen pohtii.

”Minä en voi kärkeä repimään teoksia alas, muutosten täytyy syntyä osastoilla. Siksi koulutuksiin viemäni materiaali on mahdollisimman monipuolista. Mukana on aina uutta ja vanhaa, veistoksia ja grafiikkaa, maalauksia ja valokuvia, kaunista ja rumaa. Halusin tarjota vaihtoehtoja”, Itkonen selventää.

Kaikki oppivat

Itkonen sai koulutuksista paljon positiivisia kokemuksia, mutta hänen mielestään niitä voisi kehittää vielä paljon. Olisi tärkeää, että koulutukseen osallistuisi vähintään kaksi ihmistä samalta osastolta. Koulutusten oppeja on vaikeaa viedä omalle osastolle, jos siellä kukaan muu ei ymmärrä, mistä puhutaan.

Itkonen kertoo myös itse oppineensa koulutusten aikana: ”En tiedä olenko näiden koulutusten jälkeen yhtään parempi ihminen, mutta opin niistä paljon. Erityisen hienoa on ollut päästä näkemään vanhustyötä lähempää. Se on todella tärkeää ja äärimmäisen rankkaa työtä, mutta siinä on paljon huumoria mukana.”

”Jokaisen koulutuksen lopussa oli kurjaa luopua näistä mahtavista tyypeistä. Juuri kun keskustelut olivat lähteneet käyntiin ja ihmiset uskalsivat avautua, täytyi sanoa hei hei. Siihen ei totu ikinä”, Itkonen harmittelee. ☺

Taiteen voimaa Kustaankartanossa

Osaattorin koulutusten oppeja on työpajatapamisten päätyttyä hyödynnetty innokkaasti Kustaankartanon vanhustenkeskuksessa. B-talon fysioterapeutti Tuulikki Pulkkinen ja sosiaalihoaja Mervi Mullola ovat saaneet Taidekuvan äärellä -työpajoista työhönsä paljon uusia ideoita. Samaa kertovat H-talon psykiatrisen osaston osastonhoitaja Senja Seppänen ja mielenterveyshoitaja Marketta Kokko. ”Nyt taide-toimintaa ei tarvitse kehittää aina itse, vaan koulutuksessa käytetyistä menetelmistä löytyy hyviä ideoita”, Seppänen kertoo.

Kuvia ja sanoja

Tuulikki Pulkkinen kertoo, että koulutus on innoittanut keskustelemaan taidekuvista osastoilla: ”Olemme perustaneet B-taloon erilaisia ryhmiä, joiden kanssa olemme katsoneet valokuvia ja tutkineet paljon kotimaisten taiteilijoiden suosikkiteoksia, joissa on asukkaillamme tuttuja

aihepiirejä. Lisäksi olemme käyneet pari kertaa museossa.”

Senja Seppäsen osastolle H-taloon on perustettu niin ikään taidekuviin keskittyvä *Kuvat ja sanat* -niminen ryhmä: ”Kesällä ryhmä oli tauolla, kun silloin oli tarjolla paljon muuta toimintaa. Yksi asukas kyselikin jo, milloin pääsisi taas keskustelemaan kuvista. Aiomme järjestää ryhmän taas syksyllä pari kertaa kuussa.”

Kustaankartanossa halutaan löytää kaikille asukkaille mielekästä taidetoimintaa. ”Erilaiset ryhmät tavoittavat paremmin erilaiset asukkaat. Jos kaipaa tekemistä, voi tulla maalaamaan, tai jos haluaa rauhoittua, voi tulla katsomaan kuvia”, Pulkkinen selittää. ”Niin, toiset tykkää vaikka leipoa ja toiset ei. Mutta jokaiselle löytyy oma ryhmänsä”, B-talon asukas Riitta Salmi summaa. Hän on aktiivinen ja monessa mukana. ”Valitettavasti aika ei aina riitä ihan kaikkeen”, Salmi harmittelee.

Kun henkilökunta tuntee asukkaat, heidän on helppo suunnitella erilaista toimintaa. Kaikki eivät esimerkiksi halua toimia ryhmässä. ”Yksin viihtyvä voi nauttia siitä, että keskustellaan kahden kesken hänen omista valokuvistaan”, Pulkkinen kertoo.

”Fyysinen kunto ei saa rajoittaa osallistumista”, Seppänen painottaa. Kaikki eivät pysty enää ilmaisemaan itseään sanoin, jolloin heille järjestetään sellaista toimintaa, joka ei vaadi sanoja.

Yhteisellä taidetoiminnalla halutaan torjua yksinäisyyttä. ”Vaikka täällä asutaan yhdessä, omat huoneet vetävät puoleensa. Siksi kaikkia pitää jaksaa houkutella mukaan toimintaan. Sopiva toiminta voi innostaa niitäkin jotka eivät muuten tulisi mukaan”, Kokko selittää.

Luovuuden karuselli

Mervi Mullola vetää B-talon asukkaille viikoittain *Luovuuden karuselli* -nimistä taideryhmää. Neljän asukkaan kanssa maalataan akvarelliväreillä, ja töiden aiheet saadaan runoista, tuoksusta ja musiikista.

”Oli hauskaa maalata musiikin herättämiä mielikuvia. Me neljä kuulumme musiikin ihan eri tavalla, ja maalauksista tuli erilaisia. Joku maalasi ympyröitä ja värejä, minä tein puun ja lintuja, koska mielestäni musiikki kertoi niistä. Mutta kun maalasimme tuoksujen perusteella ja haistoimme neilikkaa, kaikki maalasivat piparkakkuja”, Riitta Salmi kertoo.

Kaikki Luovuuden karusellin osallistujat iloitsevat maalaamisesta, vaikka kuvataiteita ei olisikaan aiemmin harrastanut. Ryhmässä on todistettu, kuinka muuten vakavan ja syrjäänvetäytyvänkin asukkaan kasvot ovat hehkuineet innosta teoksen valmistuessa. ”Vaikka asukas saattaa vähätellä töitään, niillä on suuri merkitys. Hän on maalannut tätä ennen viimeksi nuoruudessaan”, Pulkkinen selittää. Riitta Salmi sen sijaan on ryhmän konkari, joka on harrastanut maalaamista Kustaankartanossa jo useamman vuoden. Inspiraatio tulee helposti, ja teos valmistuu nopeasti. Usein hän on valmis jo silloin, kun muut vielä miettivät ensimmäistä siveltimenvetoaan.

Kokoontumisen lopuksi kuvia tarkastellaan yhdessä. Jos joku vähättelee omaa työtään, sellaista ei kuunnella. Jokaisen teoksesta löydetään aina hyviä puolia. ”Teosten katsominen on todella hauskaa. Välillä nauramme ihan katketaksemme, kun löydämme töistä uusia ulottuvuuksia”, Mullola kertoo ja kuvailee, kuinka eräs työ esitti alun perin kahvipannua, mutta lähempi tarkastelu paljasti, että kuvassa on ilmislvä harakka. ”On hienoa ripustaa valmiit teokset osaston seinille”, Mullola iloitsee.

Lukupiiri ja levyraati

Kustaankartanossa on päivittäin paljon erilaista toimintaa. ”Kesällä tuntui, että toimintaa oli liikaakin, kun kukaan ei ehtinyt jumppaan”, Pulkkinen nauraa.

Musiikkia kuunnellaan paljon. Riitta Salmi kertoo, että B-talossa järjestetään kuukausittain levyraati. ”Niin järjestetään meilläkin! Joskus meillä on myös livelevyraateja, kun osastomme kaksi hoitajaa soittaa kitaraa ja esittää kappaleita. Viimeksi liveraadissa voitti Dave Lindholmin *Pieni ja hento ote*”, Senja Seppänen H-talosta muistelee.

Marketta Kokko on järjestänyt kulttuuritoimintaa H-talon osastolla jo pitkään. Ensimmäisenä tuli Kulttuurivartti: ”Kuuntelimme klassisen musiikin tunnetuimpia teoksia, ja luimme säveltäjien elämäkertoja.” Säveltäjien

jälkeen siirryttiin runoihin. Asukkaat saivat valita runoilijat ja heidänkin elämäkertoihinsa tutustuttiin runojen yhteydessä.

”Kulttuurivarttien lisäksi meillä on ollut neljä vuotta lukupiiri. Olemme lukeneet jo yli 30 romaania”, Seppänen kertoo. Lukupiirin idea tuli siitä, kun muutama asukas kertoi kaipaavansa lukemista. ”Oli selvää, että koska asukkaat eivät enää jaksa lukea itse, me luemme heille. Ensimmäiseksi kirjaksi asukkaat valitsivat F.E. Sillanpään *Nuorena nukkunut*. Ei lähdetty ihan helpommasta päästä”, Kokko nauraa.

Kokko ja Seppänen ovat huomanneet, että lukupiirillä on todella ollut vaikutuksia. Kokko kertoo, kuinka yleensä rauhaton rouva tulee lukupiiriin vähän vaivihkaa ja istuu koko tuokion ajan paikoillaan: ”Hänen lapsuudenkodissaan luettiin usein niin, että lapset kerääntyivät kuuntelemaan. Siksi tarinoiden kuunteleminen on hänelle ominaista ja rauhoittavaa.”

”Saimme häneen uudenlaisen yhteyden tätä kautta. Ja voi sanoa, että hänen henkinen hyvinvointinsa on selvästi parantunut lukupiirin myötä”, Seppänen jatkaa.

Omat taidetuokiot palkitsevat

Tuulikki Pulkkinen kertoo, että taidetoiminnan järjestä-

minen on palkitsevaa. Varsinkin Osaattorin koulutuksen innoittama Luovuuden karuselli on nykyään tärkeä osa myös hänen työtään. Kun toiminnasta vastaa itse, siihen haluaa panostaa. Kuvia varten valittavia runoja, kappaleita ja tuoksujia mietitään tarkkaan, jotta osallistujat saisivat niistä mahdollisimman paljon ideoita maalaamiseen.

Mullola tietää, että onnistunut toiminta edellyttää suunnittelua ja keskittymistä: ”Ryhmän jälkeen huomaa, että jotakin on antanut, mutta samalla toiminnasta saa itsekin paljon. Analysoin aina miten meni, mitä sain, ja mitä asukkaat saivat irti. En halua järjestää toimintaa ilman kunnollista suunnittelua, koska olen vastuussa näistä ihmisistä. Siksi on mahtavaa nähdä kuinka he innostuvat toiminnasta.”

Pulkkinen käyttää taidekuvia myös osana fysioterapeuttin työtä: ”Kun joku polkee motomed-kuntolaitteella, voi samalla keskustella kauniista kuvasta. Se synnyttää usein mukavan ilmapiirin, jonka varjolla asukas tekee huomauttaen vielä yhden kierroksen.”

”No niinpä! Vaikka olen ihan poikki, niin aina vain jatketaan”, huudahtaa Riitta Salmi.

Marketta Kokko ja Senja Seppänen käyttävät taidetta terapeuttisesti. ”Psykykinen sairaus romuttaa itsetuntoa. Meidän asukkaamme ovat aikanaan olleet yhteiskunnan vähäosaisimpia, koska siihen aikaan, kun he sairastuivat,

leimasi sairautta häpeä. Nyt vihdoin, kun taide on otettu yhdeksi hoidon muodoksi, he saavat sen kautta puuttuvia onnistumisen kokemuksia. Oma runo tai onnistunut lauluhetki voi olla mitä suurinta itsetunnon kohotusta”, Seppänen kertoo.

”Minä pyydän asukkaita kertomaan, mitä tulee mieleen vaikka elokuusta. Kun ajatuksia kirjoitetaan paperille ja rivitetään uusiksi, syntyy ihan modernia runoutta”, Kokko sanoo. Runojen tekeminen on asukkaille terapeutista, ja monet ovat tuotoksistaan innoissaan ja ylpeitä. Runoja on kertynyt paljon ja suunnitelmissa on tehdä niistä oikea runovihko.

Taide parantaa ja yhdistää

Säännöllinen taidetoiminta vaikuttaa asukkaiden hyvinvointiin ja sitä kautta työntekijöiden arkeen. H-talossa unilääkkeiden ja rauhoittavien käyttö on vähentynyt merkittävästi, koska pelkkä yhdessä tekeminen väsyttää luonnollisesti ja vähentää käytösoireita. ”Aiemmin meidän osastollemme tulevat asukkaat saattoivat sairautensa takia lyödä, töniä, huutaa tai kiroilla. Mutta sellaista meillä ei ole nykyisin ollenkaan”, Seppänen kertoo. Myös huomionhaku, kuten loputon hoitajan kutsuminen, puuttuu tyystin. Se johtuu Kokon mukaan erilaisista taidetoimintatuo-

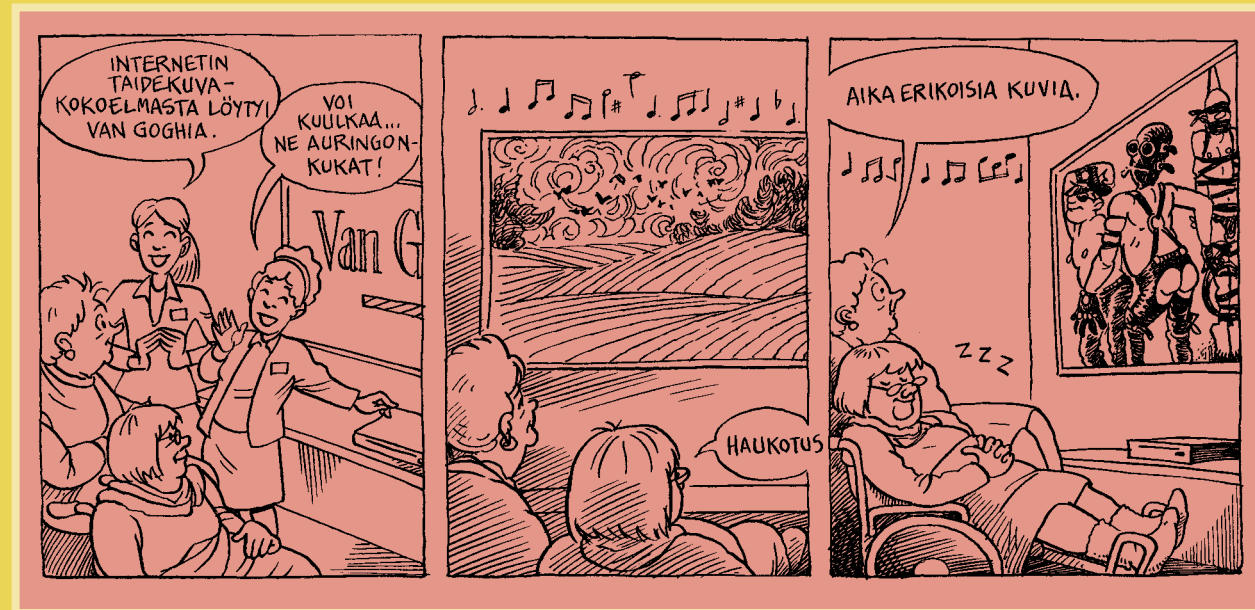
kioista, joissa henkilökunta on todella läsnä ja asukkaat kohdataan oikeasti. Kokko muistelee yhtä tällaista kohtaamista: ”Eräänä iltana asukkaamme Elsa sanoi kyynelien silmissään, että hänellä on koti-ikävä. Minä vastasin, että voi Elsa-rukka, niin minullakin on koti-ikävä. Mikä meitä helpottaisi? Sitten lauloimme yhdessä *Tiedän paikan armanhan*. Laulettuamme Elsa otti minua kädestä kiinni ja sanoi, että nyt sinun pitää mennä ottamaan pienet nokoset.”

Kaikki neljä Kustaankartanon työntekijää nauttivat taidetoiminnan järjestämisestä ja kiittävät Osaattorin koulutusta. Toiminnan myötä pienissä ryhmissä syntyy yhteishenkeä, asukkaisiin tutustuu uudella tavalla, huumori kukkii ja vastaan tulee aina jotain yllättävää. Se kaikki parantaa myös omaa työviihtyvyyttä. ”Tuntuu että on tullut aika paljon lisää elinikää, kun olemme nauraneet niin paljon”, Pulkkinen summaa.

”Minua motivoi myös se, miten helppoa toiminta on. Se tuli erityisesti esiin Taidekuvan äärellä -koulutuksessa. Ei tarvitse olla taiteen asiantuntija voidakseen vetää taidepiiriä”, Kokko sanoo.

Hienoimpia ovat hetket, joissa asukkaan ja työntekijän välinen asetus jää hetkeksi taka-alalle. Se tapahtuu usein yhdessä kuvia katsomalla. ”Osastollamme on regressoituneita ihmisiä, mutta kuvia analysoidessaan he ovat aikuisia, ja keskustelevat kauniisti ja mielenkiintoisesti”, Kok-

ko sanoo. ”Olemme ennen kaikkea joukko ihmisiä saman pöydän ääressä jakamassa tunteita, ajatuksia ja kokemuksia”, Seppänen täydentää.📍

4

Taiteilijat uudella näyttämöllä

”Taiteilijan tehtävä on viedä valo sinne, missä sitä ei ole. Iästä riippumatta ihmisillä on haaveita joihin he voivat uskoa, kun heihin usko.”

— HANNA BROTHERUS, tanssija-koreografi

Korvarunoja ja runomuotokuvia

Sanataiteilija Veera Vähämaa vei Timo Harjun ja Salla Tuukkasen kanssa taidepilotin Turussa kolmeen vanhustyöyksikköön kesällä 2012. He kirjoittivat runomuotokuvia osastojen vanhuksista ja korvarunoja vanhusten kanssa muutaman kuukauden ajan.

VÄHÄMAA KERTOO NAUTTIVANSA vanhusten kanssa työskentelystä. Hän oli jo ennen Osaattoria tutustunut vanhustyöhön ja vetänyt erilaisia sanataiteeseen keskittyneitä pienryhmiä. Taidepilotissa uutta ja mielenkiintoista oli työskentely kahden kesken vuodepotilaiden kanssa. Vähämaa tutustui pariin-kymmeneen vanhukseen, joiden kanssa hän kirjoitti säännöllisesti koko hankejakson ajan. Yhden vanhuksen kanssa tavattiin noin kymmenen kertaa. Osan kanssa toimittiin ryhmässä, ja mukana oli myös osaston henkilökuntaa.

”Kävin osastolla kaksi kertaa viikossa. Vaikka työskentelyjakso kesti vain pari kuukautta, tapasin sen aikana aina samoja ihmisiä ja ehdin tutustua heihin kunnolla. Siten oli helppo huomata, miten suuri ero toiminnan alun ja lopun välillä oli. Aluksi vastahakoisista ihmisistä paljastui innokkaita kirjoituskumppaneita”, Vähämaa kertoo. Työskentelyjakson loppuminen oli surullista. ”Yhteiset runohetket lähensivät meitä, ja luopuminen oli puolin ja toisin vaikeaa”, Vähämaa sanoo.

Runomuotokuvat tutustumisen välineenä

Vähämaa aloitti työskentelyn vanhuksen kanssa tekemällä tästä runomuotokuvan. Runomuotokuvat ovat kirjoitettuja muotokuvia ihmisestä, jota sanataiteilija tarkkailee. Niitä on tehty turkulaisessa kirjoittajaryhmä Tapiirissa vuodesta 2005.

”Runomuotokuvan kirjoittaminen on hyvä tapa aloittaa ja tutustua. Sanoin ettei vanhuksen tarvitse tehdä mitään, minä vain istun tässä, katson häntä ja kirjoitan häneestä. Lopuksi luin muotokuvan ääneen”, Vähämaa selittää.

Kirjoittaminen helpotti kohtaamista, mikä ei ollut kaikkien kanssa aluksi helppoa. Vähämaa kertoo, että osa vanhuksista saattoi olla alkuun välinpitämättömiä ja viestiä selvästi haluavansa olla yksin: ”Usein se johtui laitostumisesta. Ihmiset passivoituvat helposti, jos osastolla tarjottu toiminta ei vastaa sitä, mihin on elämässä aiemmin tottunut.” Asenne kuitenkin muuttui. Aamulla torjuvasti käyttäytyneet vanhus saattoi olla myöhemmin samana päivänä paljon vastaanottavaisempi. Eräs rouva ei aluksi innostunut muotokuvastaan, mutta kun Vähämaa meni hänen luokseen seuraavalla viikolla, kertoi vanhus odottaneensa tätä koko päivän, ja kertoneensa pojalleenkin siitä, miten mainio ihminen häntä oli käynyt tapaa-massa.

”Runomuotokuvia tehtäessä on otettava riski siitä ettei runo innosta kuulijaa. Erilaisiin reaktioihin pitää varautua, ja kaikki voi mennä uusiksi. Siksi ensikohtaamiset olivat aina jännittäviä”, Vähämaa kertoo. Kun runomuotokuvia luettiin ääneen, vanhusten reaktiot vaihtelivat. Suuri osa liikuttui, osa suhtautui välinpitämättömästi tai välttelevästi.

Keskusteluista kirjoitettiin korvarunoja

Kun jää oli murrettu runomuotokuvien avulla, siirryttiin korvarunoihin. Korvarunomenetelmä kehitettiin niin ikään ESR-rahoitteisessa Hymykuopat-hankkeessa vuosien 2010–2012 aikana. Ne syntyvät keskustelukumppanin puheesta. Vähämaa jututti, kyseli ja kirjasi ylös vanhuksen puhetta, järjesti lauseita ja rakensi niistä runon. Usein esiin nousi hulvattomia ja onnellisia teemoja. ”Eräs rouva muisteli hetkiä ystävättäriensä kanssa. He joivat kuohuviiniä ja kävivät tansseissa. Toinen kertoi rakastavasti edesmenneestä miehestään. Näissä hetkissä ajan ja paikan olemassaolo hävisivät. Jälkikäteen vanhukset kertoivat saaneensa elää näin onnellisia muistoja uudelleen”, Vähämaa kertoo.

Kun korvaruno luettiin ääneen, saattoi oma puhe saada uusia, yllättäviä sävyjä. ”Eräs totesi, ettei olisi itse osannut sanoa asiaa hienommin. Silloin kerroin että juurihan

sinä itse sanoit tämän”, Vähämaa nauraa.

Vanhusten kanssa toimiminen oli Vähämaalle antoisaa, mutta osastoille meneminen myös järkytti häntä. ”Joillakin osastoilla vanhusten yksinäisyudentunne on käsin kosketeltavaa”, Vähämaa kertoo. Laitosarki on myös usein kiireistä ja hierarkkista eikä tieto välttämättä kulje toivotulla tavalla. Kuukautta aikaisemmin sovitut asiat saatiin perua viime hetkellä. Kerran Vähämaa oli menossa tekemään töitä, kun hänet pysäytettiin ilmoittamalla, että kyseisellä osastolla on sairaalabakteeri eikä sinne voinut mennä.

Taidepilottiin varattu aika oli niin lyhyt, ettei Vähämaalla ollut mahdollisuutta itse tutustua vanhuksiin, vaan hän oli hoitajien luonnehdintojen varassa: ”Usein puheleat ja sosiaaliset otettiin tekemään korvarunoja, vaikka myös hiljaisemmat vanukset olisivat voineet saada paljon irti sanataiteesta.”

Vaikka jotkut kohtaamiset olivat surullisia ja uuvuttavia, suuri osa antoi Vähämaalle paljon energiaa ja uskoa toimintaan: ”Ryhmätyöpajat olivat mahtavia. Niissä pääsin kuulemaan uskomattomia tarinoita ja usein siellä myös naurettiin vedet silmissä.”

Kokemuksia taiteilijalta toiselle

Tanssija-koreografi Hanna Brotherus toimi kouluttajana Osaattorin Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksissa. Hän veti näyttelijä Jussi Lehtosen ja ohjaaja Juhana von Baghin kanssa taiteilijoille työpajoja, joissa tehtiin pieniä esityksiä osastoille. Brotherus auttoi valmistelemaan esityksiä ja purkamaan niistä saatuja kokemuksia. Lisäksi hän keskusteli kurssille osallistuneiden kanssa taiteilijuudesta uudellisessa ympäristössä.

”**C**EN KOKENUT OLEVANI OPETTAJA, vaan jaoin kokemuksiani ja rohkaisin keskustelua. Koulutustilanteet olivat vuorovaikutusta, jossa myös minä opin paljon”, Brotherus miettii.

Hanna Brotherus tunnetaan koreografina ja edelläkävijänä, joka on tehnyt taidetta eri lähtökohdista syntyneiden yhteisöjen ja eri-ikäisten ihmisten kanssa. Hänen

töitään ovat muun muassa Helsingin juhlatiimoilla esitetty, laitosvanhuutta käsitellyt *Pieni hyvä* (1999), Helsingin Kaupunginteatteriin toteutettu *Silmissäni mennyt* (2008), ja Kansallisteatterissa turvapaikanhakijoiden asemaa kuvannut *Paperiankkuri* (2011).

”Taidetta tehdään muuallakin kuin teattereissa. En voi uskoa, jos joku taiteilija valittaa töiden puutetta, koska tar-

ve taiteelle on loputonta. Taiteilijan tehtävä on viedä valoa sinne missä sitä ei ole”, Brotherus sanoo. Hänen mielestään on käsittämätöntä, ettei kulttuurinen vanhustyö ole nykyistä yleisempää.

Brotheruksen Silmissäni mennyt -teos toteutettiin 33 vanhuksen kanssa, ja sen tekoprosessi oli hänelle käänteentekevä: ”Saan edelleen voimaa kun muistelen produktiota, jossa syntyi syviä ihmissuhteita, jopa pariskuntia. Ymmärsin, että iästä riippumatta ihmisillä on haaveita joihin he voivat uskoa, kun heihin uskaa.”

Työskentelynsä myötä Brotherus on oppinut, että vanhusien kanssa toimimista ei kannata pelätä eikä siinä kannata olla liian varovainen: ”Vanhat ihmiset ovat usein mieleltään meitä nuorempia vapaampia ja estottomampia. Tietenkin on otettava huomioon fyysiset rajoitteet, mutta on ikärasismia ajatella, että nuo ovat vanhoja, niiden kanssa toimimiseen tarvitaan erityiskeinoja.”

Taiteidenvälistä yhteistyötä ja empatiaa

Kaikki taiteilijat tulivat Osaattorin koulutukseen erilaisista lähtökohdista. Osa oli tehnyt kulttuurista vanhustyötä pitkään, osa oli vasta kiinnostunut sen mahdollisuuksista. Lisäksi koolla oli monien eri taiteen alojen tekijöitä. Koulutuksissa eri alojen osaajat saivat toimia myös yhteistyössä.

”Päätimme koota pienryhmiin eri alojen taiteilijoita. Jos ryhmässä on kolme tanssijaa, kaikki ovat yhtä mieltä siitä, mitä tehdään. Mutta jos ryhmä koostuu eri tekijöistä, omia ideoita joutuu esittelemään perusteellisemmin ja yhteinen ajatus hioutuu paremmaksi”, Brotherus perustelee.

Ryhmiä toiminnan lähtökohdista oli toisten työn kunnioittaminen. Jokainen teki yhdessä päätettyyn kokonaisuuteen sitä, mikä tuntui hyvältä. ”On helppoa olla yhtä mieltä esityksen rakenteesta ja harjoitella se, mutta osastolle meneminen on uusi haaste. Siinä pystyimme eniten opastamaan koulutettavia”, Brotherus kertoo.

Esityksistä tuli keskenään erilaisia. Yhden perusidea kietoutui laulun ja musiikin ympärille, toisessa otettiin kontaktia yleisöön. ”Oli ihanaa seurata esityksiä. Niiden mielenkiinto syntyi hoitajan, asukkaan ja taiteilijan välisestä dynamiikasta ja sanattomasta viestinnästä”, Brotherus selittää.

Brotherukselle koulutusten parhaita hetkiä olivat ne, joissa joku rohkaistui tekemään tai sanomaan sellaista, mitä ei ollut ennen uskaltanut: ”On mieletöntä, kun ihminen astuu askeleen sivuun mukavuusalueeltaan. Melkein jokaisen kohdalla oli sellainen hetki. Ne hetket tekevät työstä arvokasta.”

Koulutuksissa Brotherus huomasi, että erilaiset taiteilijat sopeutuvat vanhustyöhön eri tavoin. Sopeutuminen

voi olla helpompaa näyttelijälle, jonka koulutuksessa keskeistä on toisten ihmisten kanssa toimiminen. Kuvataiteilijoille, joiden työskentely ei välttämättä perustu vuorovaihtukseen, sopeutuminen voi olla hitaampaa. Varsinkin ujoille tekijöille voisi sopia työparitoiminta, jossa osasto ja ihmisiä ei tarvitse kohdata yksin.

Brotheruksen työ pohjautuu empatiaan, joka hänen mukaansa on yhteisöllisen taiteen edellytys: ”Empatia on helpompaa sellaiselle, jota on kohdeltu empaattisesti. Kun on saanut hyvää, voi itsekin jakaa hyvää.”

Empatian tärkeydestä vanhustyön taidetoiminnassa keskusteltiin myös koulutuksessa. Brotheruksen mukaan empatian merkitys oli koulutuksen taiteilijoille itsessään selvä. ”Vaikka empatia on sisäsyntyistä, sitä voi myös opettaa olemalla empaattinen toista kohtaan”, hän sanoo. Empatiaan kuuluu olennaisesti kohtaaminen ja siitä keskusteltiin Brotheruksen mukaan konkreettisella tasolla: ”Kohtaaminen tarkoittaa kuuntelemista ja fyysistä kontaktia – pyörätuolissa istuvalle ei voi puhua ylhäältä käsin. Jos keskustelukumppania joutuu katsomaan ylöspäin, tilanteessa ei ole empatiaa.”

Kohtaamisia osastoilla

”Osaston henki ratkaisee sen, miten taide otetaan siel-

lä vastaan. Ilmapiiriä ei voi arvata etukäteen. Olen joskus mennyt osastolle, jossa todetaan, että kiva kun tulit, me hoitajat mennäänkin nyt kahville. Pahinta on jos henkilökunta torjuu taiteilijan ihmettelemällä mitä tämä ylipäätään tekee osastolla. Sellaisen punaisen valon palaessa esityksen tekeminen on hirveän raskasta. Torjuva ilmapiiri voi jopa lukita taiteilijan”, Brotherus kertoo.

Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksissa vanhustyön yksiköitä esiteltiin taiteilijoille. Esittelytavat vaihtelivat osastoittaan. Jossain paikoissa taiteilijoita oli odotettu ja heille kokoonnuttiin kertomaan arjesta koko henkilökunnan voimin, toisaalla faktoja heiteltiin käytävällä ohimennen. Vaihtelu kuvaa Brotheruksen mukaan hyvin koko vanhustyön kenttää: ”Paikkoja on todella laidasta laitaan. Jossain ilmapiiri voi olla kireä tai alakuloinen, mutta on myös yksiköitä, joihin haluaisi asumaan jo nyt, kun siellä vaikuttaa olevan niin kivaa.”

Brotherus on huomannut, että osastolle meneminen on helpompaa, kun taiteilijalla on vanhustyön esimiehen tuki. Hän muistelee ilolla, kuinka innokkaasti henkilökunta tervehti taiteilijaryhmää, joka saapui toteuttamaan kurssilla valmistamaansa esitystä: ”Ihanaa kun tulitte, me olemme täällä laulaneet jo viikkokaupalla ja valmistautuneet tähän”, Brotherus muistelee ryhmän hoitajilta saamaa lämmintä vastaanottoa. Tällainen ilmapiiri mahdollistaa

syvät taidekokemukset. ”Vastaanottavainen osasto on kuin maa, jota ravitessa kasvaa heti kukkia, sen sijaan että maata pitäisi ensin hakata pehmeäksi ja väkisin kylvää sinne siemeniä”, Brotherus kuvailee.

Lisää aikaa oivalluksille

Brotherus olisi mielellään käyttänyt osuuteensa Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksessa enemmän aikaa: ”Meille varatuissa muutamassa puolikkaassa päivässä ehdittiin vain raapaisemaan pintaa. Asioihin ei voinut paneutua syvällisesti, saati tutustua ihmisiin.” Brotheruksen pitämä tanssityöpaja innosti monia, mutta sen purkamiseen ei päästy keskittymään riittävästi. Koulutettavat janosivat tietoa vanhusten kanssa toimimisesta, ja Brotheruksella olisi ollut paljon kerrottavaa, mutta aika ei riittänyt: ”Moni tähän liittyvä asia vaatii itse kokeilemista ja oivaltamista, ja siihen tarvitaan entistä enemmän aikaa.”

Jos tulevaisuudessa taiteilijoille järjestetään vastaavia koulutuksia, Brotherus toivoisi mahdollisuutta käydä henkilökohtaisia keskusteluja osallistujien kanssa sekä alussa että lopussa. Niin koulutuksen synnyttämiä ajatuksia pääsisi purkamaan ja kehittämään edelleen. Koulutusten teemat omasta taiteilijaidentiteetistä, kohtaamisesta ja empatiasta kypsyvät hitaasti. ”Oli kuitenkin hienoa tava-

ta vuoden jälkeen eräs koulutukseen osallistunut taiteilija, joka oli jatkanut toimintaa ja sanoi, että koulutuksesta oli ollut apua. Se oli mahtava palaute”, Brotherus iloitsee. 📍

Riemua ja riskejä – Taiteilija astuu osastolle

”Taiteilijoiden ja vanhustyöntekijöiden ammatilliset arvot ovat samat. Ne perustuvat humaaniin toimintaan ja toisen kohtaamiseen. Siksi taiteen ja hoivan yhteistyö on antoisaa molemmille osapuolille ja se on ollut Osaattorin parasta antia”, sanoo Päivikki Paakkanen, Roihuvuoren vanhustenkeskuksen vastaava ohjaaja.

OSAATTORIN MYÖTÄ ROIHUVUORESSA vierailivat Taiteilijana vanhustyössä -koulutukseen osallistuneet taiteilijat. Heille kerrottiin keskuksen arjesta ja vanhustyön rutiineista. Yhdessä pohdittiin myös taiteilijoiden omia mielikuvia vanhustyöstä. Paakkanen kertoo, että tavallisesti osastoille esiintymään tulevat taiteilijat eivät tunne vanhustyötä tai asumisyksikköä eikä niitä ehditä lyhyissä piipahduksissa esitelläkään. Siksi Osaattorin järjestämälle koulutukselle oli tilausta.

Yhteisiä arvoja

Roihuvuoressa toteutettujen harjoitusesitysten jälkeen järjestettiin palautetilaisuus, jossa oli mukana hoitaja, joka tunsi asukkaiden arjen ja ymmärsi vanhusten reaktiot. Näin taiteilijoille selvisi, miten paljon he saivat aikaan osastolla. ”Huomasin tämän vuoropuhelun merkityksen vasta Osaattorissa. Sitä pitäisi olla paljon enemmän. Jokaiseen taiteilijavierailuun pitää saada aikaa myös keskustelulle”, Paakkanen painottaa.

Paakkanen ilahtui siitä, miten ammattimaisesti taiteilijat toimivat hoivayhteisössä: ”Ihailen taiteilijoita jotka ovat tehneet tällaista työtä pitkään. Heidän sisällään asuu pieni hoitaja ja sosiaalityöntekijä. Heidät voisi lähettää minne tahansa varmana siitä, että he pärjäisivät ja saisivat aikaan hyvää.”

Koulutuksessa pidettiin taiteilijoiden ja vanhustyöntekijöiden yhteinen työpaja, jossa keskusteltiin vanhuudesta vaihtuvissa pienryhmissä. Yhteistyössä oli Paakkasen mukaan parasta se, kun kahden eri alan asiantuntijat pääsivät kurkistamaan toistensa ammattien arkeen ja oppimaan uutta. Keskusteluissa löytyi taiteen ja hoivan yhteinen arvopohja. ”Vaikka hoivatyössä käydään paljon arvokeskustelua, yleensä se on samanmielisten hyminää. On paljon hedelmällisempää, että keskusteluun liittyy muun alan ihmisiä, kuten taiteilijoita”, Paakkanen miettii.

Roihuvuoren hoivahenkilökunta seurasi mielellään taiteilijoiden työskentelyä. Paakkasen mukaan oli hienoa nähdä taiteilijoiden kehitys koulutuksen aikana. Monet innostuivat kokeilemaan uusia tapoja toimia; muusikko saattoi tanssia tai kuvataiteilija lausua tekstejä.

Kahden työkalutuurin kohtaaminen

Tilanne on herkkä, kun taiteilija tulee ensi kertaa vanhus-

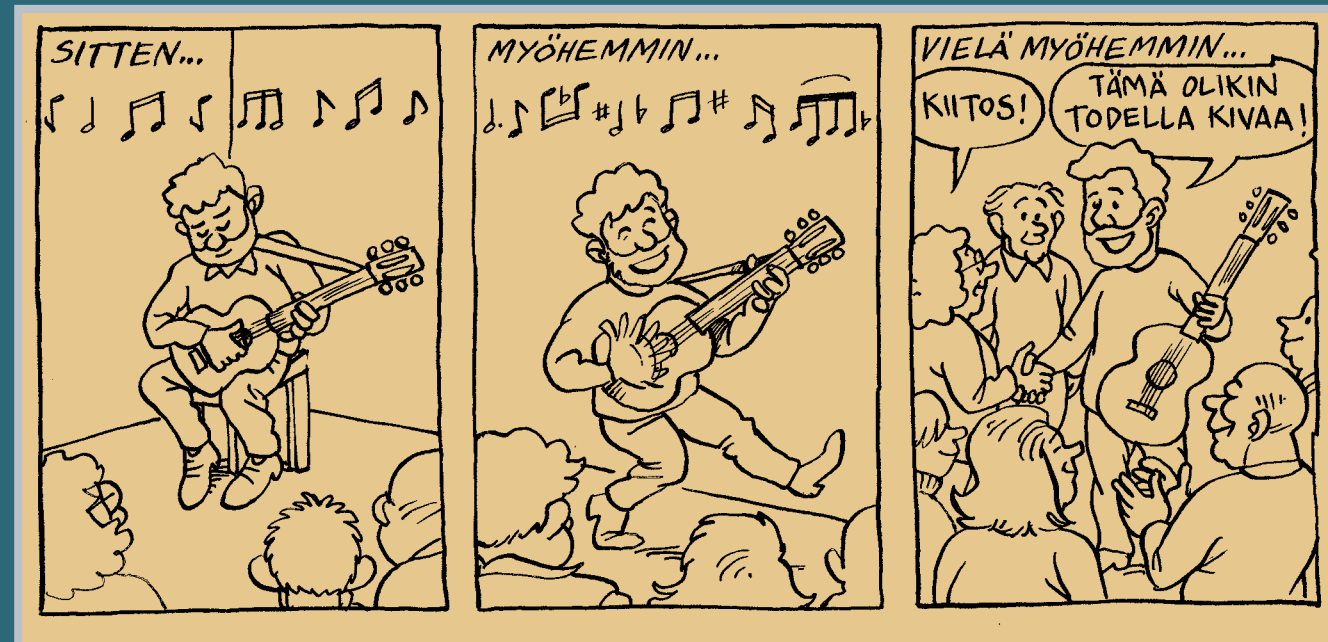
yksikköön, sillä ensikohtaaminen voi epäonnistua. Paakkanen kertoo, että Osaattorissakin jotkut taiteilijat hämmenivät huomattessaan, että osa hoitajista puhui asukkailla välillä hyvin tiukasti. Puhetapa voi särähtää vanhustyötä tuntemattoman korvaan, herättää vahvoja tunteita ja leimata koko yhteisön: ”Joidenkin hoitajien tapa puhua on kuitenkin ymmärrettävä. Tässä työssä kohdataan kuolemaa päivittäin ja raskaiden tapahtumien parissa työskentelevät suojaavat helposti itsensä. Suoja voi olla esimerkiksi koviksen rooli.”

Avoimelle ja idealistiselle taiteilijalle kohtaaminen voi olla rankka kokemus. Voi myös olla niin päin, että taiteilijat ovat torjuvia hoitajia kohtaan ja saattavat peittää epävarmuutensa käskyttämällä työntekijöitä. Siksi on tärkeää että taiteilijan ja hoitajan välillä on ”tulkki”, joka voi purkaa mahdollisesti syntyviä väärinymmärryksiä.

Päivikki Paakkanen toimii tällaisena tulkkina. Hän tuntee talon ja hoitajien toiminnan, mutta ymmärtää myös taidealan ammattilaisia, koska järjestää työksen talon kulttuuritoimintaa: ”Koen olevani eräänlainen neutraloija tilanteissa joissa taiteilija kauhistuu ja hoitaja kysyy, mikä sille tuli. Saatan avata sitä miltä tuntuu tulla tänne ulkopuolisena.”

Vanhustenkeskuksen ovien avaaminen ulkopuolisille on Paakkasen mukaan erittäin tärkeää. Se altistaa aina

kritiikille, mikä antaa mahdollisuuden kehittyä. Avoimet ovet voivat korjata yleisiä harhakuvitelmia hoivakodeista: ”Talomme täytti juuri 50 vuotta ja juhlatiikolla järjestimme avoimien ovien kierroksia ryhmäkodeissa. Moni vierailija ihmetteli, että eihän täällä olekaan vain sängyssä makaavia myttyjä vaan aktiivisia ihmisiä ja monenlaista toimintaa. Tällaisista hurjista mytty-väärinkäsityksistä eroon pääsemiseksi tarvitaan kohtaamisia ja siksi Osaattorin kaltainen toiminta on ehdottoman tärkeää”, Paakkanen selittää.

Taiteilija hoitajana, hoitaja taiteilijana

”Minun oli suorastaan pakko osallistua Osaattorin Taiteilijana vanhustyössä -koulutukseen. Olenhan ammatiltani sekä taiteilija että lähihoitaja”, kertoo taiteilija Timo Tähkänen. Hän oli yhdistänyt taidemenetelmiä vanhustyöhön jo ennen Osaattorin koulutusta. Koulutus tarjosi Tähkäselle erilaisia teemoja pohdittavaksi sekä uusia työmahdollisuuksia niin hoitajana kuin taiteilijanakin.

Kokemuksia koulutuksesta

Tähkänen on huomannut, että monet Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksessa käsitellyistä teemoista kirkastuvat vasta ajan kanssa. Tähkänen osallistui koulutukseen keväällä 2012, ja on ymmärtänyt joitakin siihen liittyneitä asioita vasta hiljattain.

Jälkeenpäin Tähkänen huomasi esimerkiksi olleensa koulutuksessa enemmän hoitajan kuin taiteilijan roolissa: ”Minulle sanottiin, että voisin ajatella toimintaa enemmän

taiteilijan kuin hoitajan näkökulmasta. Mutta monet koulutuksen aiheet liittyen osastoille menemiseen ja vanhuuden kohtaamiseen kuuluivat taustaani niin voimakkaasti etten voinut jättää hoitajan roolia sivuun.” Tähkänen ei siis päässyt ammentamaan vanhustyöstä omaan taiteeseensa uusia teemoja ja näkökulmia, kuten muut osallistujat. Hänelle koulutuksen parasta antia olivatkin keskustelut muiden taiteilijoiden kanssa.

Taide tulee yleisön luo

Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksissa käsiteltiin oman taiteen tuotteistamista yrittäjämäisestä näkökulmasta. Tähkänen pohti tuotteistamista eri tavalla: ”Koulutuksen innoittamana halusin luoda teoksen, jonka voisi viedä vanhustenkeskuksen eri ryhmäkoteihin, jotta se tavoittaisi kaikki keskuksen asukkaat. Sellaiseksi teokseksi voisi sopia performanssi, joka herättäisi tunteita, innostaisi seuraamaan ja huomaamaan, että nyt tapahtuu jotain poikkeavaa, joltain millä on tarkoitus.”

Roihuvuoren vanhustenkeskuksen osastonhoitaja Päivikki Paakkanen löysi Timo Tähkäseltä Taiteilijana vanhustyössä -koulutuksesta ja rekrytoi hänet töihin Roihuvuoreen. Tähkänen ehti toimia siellä hoitajana useamman kuukauden, kunnes aloitti maisteriopinnot Helsingin Kuvataideakatemiassa syksyllä 2012. Myöhemmin hän palasi Roihuvuoreen vetämään taidetyöpajoja asukkaille.

Roihuvuorella Tähkänen pääsi kokeilemaan erilaisia teoksia käytännössä. Hän vei sinne performanssin, jossa punaiseen pukeutunut henkilö leikkasi punaisesta paperista sydämiä ja jakoi niitä ohikulkijoille. ”Toteutin saman performanssin myös Taiteen talossa, missä joku kollega kauhisteli, että ei kai tuo vaan ole jonkun lopputyö, sillä eihän se ole taidetta, vaan jotain kauhean naiivia ja lapsel-

listaa. Roihuvuorella ainoat kommentit olivat, että jaa, tässä on nyt taidetta”, Tähkänen muistelee teoksensa saamaa vastaanottoa.

Suuria ajatuksia arkisista asioista

Työskennellessään hoitajana Roihuvuorella Tähkänen järjesti erilaisia taidetuokioita viikoittain. Hän pyysi vanhusrhymää muistelemaan elämäänsä ja kuvitti juttuja piirtämällä. ”Taidepajan vetäminen oli samalla kertaa mielenkiintoista ja raskasta. Keskustelun ohjaaminen ja teoksen tekeminen on kuluttavaa ja riittäisi taiteilijan työpäiväksi. Tämän jälkeen kuitenkin alkoi hoitajan työpäivä”, Tähkänen pohtii.

”Ammattitaiteilijana omat vaatimukseni tarjoamastani taideheteistä ovat korkeat, enkä aina muistanut, että pienemmälläkin elementillä saa aikaan hyvää oloa. Monet arkisetkin tekemiset voivat olla taiteella ladattuja. Päiväunille mentäessä kiedoin asukkaita erivärisiin huopiin. Eräs rouva totesi minulle, että ai, nyt valitsit minulle vaaleansinisen. Niinkin pieni teko voi herättää valpastumisen”, hän jatkaa.

Tähkäseltä on kietoutunut usein vanhustyöhön. Teosten taustalla olevia suoria vaikutussuhteita on kuitenkin vaikeaa hahmottaa heti. ”Tällä hetkellä teokseni käsit-

televät hyvin arkisiakin asioita. Ne kumpuavat sen pohjasta, mitkä ovat arjen perustarpeet. Sitä samaa pohdin myös hoitajana”, Tähkänen summaa.

Taideteos herättää pohtimaan

Kesällä 2013 Tähkänen teki Roihuvuoren vanhustenkeskukseen *Odotan sinua* -nimisen teoksen. Työ syntyi vanhustenkeskuksen julkisivuun. ”Keräsin osastoilta ylijääneitä erivärisiä kankaita, palmikoin ne suuriksi leteiksi ja ripustin ne roikkumaan ikkunoista”, Tähkänen kertoo teoksen toteutustekniikasta.

Odotan sinua -teos herätti erilaisia mielikuvia. Hurjimmillaan se on tulkittu vanhusten pakoköysiksi. Niistä ei kuitenkaan ollut kysymys, sillä yhteen solmitut palmikot kuvastavat yhteisöllisyyttä ja viittaavat Tähkää-satuun, jossa ikkunasta ulos heitetty palmikko on vierailijalle esitetty kutsu. Tähkänen on huomannut, että samat teemat ovat läsnä myös vanhusyksiköissä: niistä voidaan haluta pois, mutta niissä on myös vahvaa yhteisöllisyyttä ja vieraita odotetaan innokkaasti.

”Taiteen tehtävä on saada ihmisiä pohtimaan asioita. Harmikseni en ole saanut palautetta kovinkaan monelta Roihuvuoren asukkaalta. Kaikki vanhukset eivät välttämättä ole nähneet teosta, koska se ei ole talon sisällä. Li-

säksi kasvatusten annetaan yleensä vain hyvää palautetta, muu jätetään sanomatta”, Tähkänen pohtii. 📍